

MECLİS ARİTMETİĞİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM
(1943 – 1960)

Erol Tuncer – Bülent Tuncer
Ankara, Mart 2015

ÖNSÖZ

Milletvekillerinin, seçildikleri partilerden ayrılarak bağımsız kalmaları ya da başka partiye geçmeleri; bağımsız milletvekillerinden bazılarının siyasal partilere geçmesi, siyasal yaşamımızda çokça rastlanan bir olgudur. Meclis içinde yaşanan bu hareketlenmeler her zaman hem ilgi hem de eleştiri konusu olmuştur.

Bu yer değiştirmelerin bir kısmı kişisel nedenlerden kaynaklanmıştır: Yerel parti örgütleri ya da genel merkez yönetimleriyle sürtüşmeler, bir sonraki seçimde kendi partisinden yeniden seçilememe kaygısı, başlıca kişisel nedenlerdendir.

Bunalım dönemlerinde Meclis içi hareketlenmeler artmaktadır. Parti içi demokrasinin işlemediği hallerde parti içinde kalarak çözüm bulma umudunun yitirilmesi de partilerden ayrılmalara yol açabilmektedir. Parti yönetiminden şikâyetçi olan milletvekillerinin topluca istifa ederek yeni bir parti kurmaları siyasî tarihimizde sık görülen olgulardandır: Bu konuda Müstakil Demokratlar Grubu'nun oluşturulması, Demokrat Parti, Millet Partisi, Türkiye Köylü Partisi, Hürriyet Partisi, Millî Nizam Partisi, Demokratik Parti'nin kurulması gibi örnekler sayılabilir.

Partilerin birleşmesi de Meclis aritmetiğinde değişime yol açan bir başka etkidir.

Hükûmetlerin kurulması sırasında iktidar partilerinin güven oyunu güvence altına alabilmek için muhalefet partilerine mensup milletvekillerini transfer etmeye çalışmaları da sık rastlanan olgulardandır. Bunun tersi de doğrudur; yani muhalefet milletvekilleri de güven oyunu engelleyebilmek için iktidar milletvekillerini kendi partilerine çekmeye çalışmışlardır.

***

Bu çalışma, milletvekillerinin çeşitli dönemlerde statü değiştirmelerini konu almaktadır. Konu üç ana dönemde incelenmektedir:

- (1) **1943 - 1960 Dönemi,**
- (2) **1960 - 1980 Dönemi,**
- (3) **1980'den günümüze kadar olan dönem.**

Çalışmanın bu bölümünde 1943 - 1960 Dönemine ilişkin bilgiler yayımlanmaktadır. Diğer iki bölüm, çalışmalar sonuçlandııkça yayımlanacaktır.

Çalışmada yararlandığımız kaynaklar şunlardır:

(1) TBMM Ad Defterleri

TBMM'nin her dönem için yayımladığı bu defterlerde milletvekillerinin statülerine ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

Ad Defterleri Millet Meclisinin [VII. (1946-1950), VIII. (1946-1950, IX. (1950-1954) ve X. (1954-1957)] Dönemlerinde yayımlanmıştır. 1960 yılında yaşanan askerî müdahale nedeniyle XI. Döneme (1957-1960) ilişkin Ad Defteri yayımlanamamıştır. O nedenle XI. Döneme ilişkin bilgiler, şimdilik çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

(2) TBMM Albümü

TBMM'nin yayımladığı Albüm Setinin 3 Cildi, Millet Meclisinin 1 ilâ 23'üncü dönemlerindeki (1920-2011) milletvekillerine ilişkin bilgileri içermektedir.

(3) TBMM'nin 1980 sonrasına ilişkin elektronik kayıtları

17 ilâ 23'üncü Dönemde (1983-2011 arası) Mecliste bulunan milletvekillerinin her birine ilişkin bilgiler, TBMM bürokrasisi tarafından elektronik ortama yerleştirilmiştir.

***

Çalışmanın bu bölümünde 7 ilâ 10'uncu Döneme (1943-1957) ilişkin aritmetik değişimin sonuçları yayımlanmaktadır. Diğer bölümlere ilişkin çalışmalara ise devam edilmektedir. Bölümlere ilişkin çalışmalar sonuçlandıkça yayımlanacaktır.

Ad defterleri ile albümdeki bazı milletvekillerine ilişkin bilgiler örtüşmemektedir. Bu durumda ilgili dönemin aday listeleri gibi ek kaynaklara başvurulmuş, elde edilen bilgiler tabloların altına eklenmiştir.

Çalışmanın yayına hazırlanması Hanife Yurtseven tarafından üstlenilmiştir. Diğer Vakıf yayınlarında olduğu gibi bu kez de başarılı bir düzenleme yapan Yurtseven'e içten teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Bu çalışmamız için sunuş yazısı hazırlayan Vakıf üyemiz Prof. Dr. İlder Turan'a şükranlarımızı sunuyoruz.

Çalışmamızın, ilgilenenlere yararlı olması dileklerimizle.

Erol Tuncer – Bülent Tuncer
Ankara, 23 Mart 2015

SUNUŞ

PARLAMENTO İÇİ HAREKETLİLİK ÜZERİNE GÖZLEM VE DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. İlder TURAN¹

Demokrasinin egemen olduğu herhangi bir ülkede, bir genel seçim sonucunda parlamentoda ortaya çıkan koltuk dağılımı, bir sonraki seçime kadar geçen süre içinde değişebilir. İlk akla gelen olasılık, bazı temsilcilerin vefat veya istifa etmeleri, ara seçimlerde yerlerine başkalarının seçilmesidir. Ancak seçilenler arasında herhangi bir ölüm veya istifa olmadan da parlamentonun bileşiminde değişiklikler olabiliyor. Örneğin, bağımsız olarak seçilen bir milletvekilinin bir partiye katılma kararı vermesi her zaman mümkündür. Tabii, bunun tersi de geçerlidir. İki seçim arasında, seçildiği parti ile ihtilafa düşen, yollarını ayırarak bağımsızlığı tercih edenler de olabilir. Bu kişilerin bazıları bir dönem sonra bir başka partiye katılabilirler. Bağımsızların veya seçtikleri partilerden ayrılanların yeni bir siyasi parti kurmaları da karşılaşılan olaylardandır. Son olarak, bazı temsilciler ilk seçildikleri partilerini tek tek ya da gruplar halinde bırakarak bir diğer partiye geçebilirler.

Parlamento içi hareketlilik her demokratik sistemde yaşanabilirse de, bir önceki paragrafta sıraladığımız olasılıklardan her birinin belirli dönemlerde ülkemizde diğer demokrasilerde görüldüğünden çok daha sık ortaya çıktığı, siyasi hayatımızı uzaktan izleyenler tarafından dahi bilinmektedir. Hatta 1970’li yıllarda milletvekillerinin sıkça parti değiştirmeleri, Milli Güvenlik Konseyi tarafından hazırlattırılan 1982 Anayasasında bir sorun olarak değerlendirilmiş, 84. maddeye parti değiştirmeyi zorlaştıran, parti değiştirenlerin bu yoldan siyasi kazanç elde etmelerini engellemeyi öngören hükümler konmuştu. Bu hükümler daha sonraki yıllarda yumuşatıldı. Ayrıca milletvekilliğinden ayrılmak da zorlaştırılmıştı. 1970’li yıllarda milletvekillerinin maddi ve/veya siyasi ödüller karşılığı parti değiştirdikleri, bu hareketliliğin sonunda koalisyon hükümetlerinin dağıldığı hatırlardadır. Komutanlar aynı olayların tekrar yaşanmasını istemiyorlardı.

Bunca önleme karşılık, yasal sınırlamaların parlamento içi hareketliliği yeterince engelleyemediği, yaratıcı yöntemler bulunarak kısıtlamaların aşıldığı biliniyor. Yabancı dillere nasıl çevrileceği konusunda güçlkle karşılaşılan “Hülle” partisi ifadesi, kuralları yaratıcılıkla aşmanın biraz eğlenceli bir örneği olarak akla geliyor. Hatırlanabileceği gibi, “hülle partisi,” kendi partisinden ayrılıp, bir başka partiye geçmek isteyenlerin önce yeni bir parti kurmaları, ardından ulusal kongrelerinde geçmek istedikleri partiyle birleşme kararı almaları, son adım olarak da ortak bir kongre yapıp, kurdukları “hülle” partisini katılmayı istedikleri partiyle birleştirmeleri aşamalarından oluşuyordu. Parti değiştirmeye karşı tedbirler hazırlanırken, milletvekillerinin parti değiştirmesine karşı tedbirler düşünülmüş ama böyle bir yol bulunabileceği hiç akla gelmemişti.

¹ İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünde Siyasal Bilimler Emeritüs Profesörü.

Parlamento içi hareketlilik, özellikle parti değiştirme, kamuoyu tarafından genelde olumsuz değerlendirilen bir olgudur. Şüphesiz bu algılamanın altında bir yandan parti değiştirmenin sıkça cereyan ettiği dönemlerin aynı zamanda ülkemizin siyasi istikrarsızlıklar yaşadığı dönemlere tekabül etmesi, diğer yandan milletvekillerinin maddi ve siyasi menfaat karşılığı parti değiştirdikleri düşüncesi yatmaktadır. Nitekim “milletvekili pazarlarının kurulması,” ya da on bir milletvekilinin partilerinden ayrılıp hükümeti düşürmeleri ve kurulan yeni hükümette, biri hariç, bakan olarak görev almaları ile sonuçlanan “Güneş Moteli Olayı”, siyasi literatürümüzde yerini almış ifadelerdir. Bunun yanında milletvekillerinin kısa sürede sık sık parti değiştirmeleri gibi ciddiyetten uzak davranışlar, siyasetimize “Fırıldak Kubi”¹ deyimini dahi kazandırmıştır.

Özetle, parlamento içi hareketlilik, özellikle parti değiştirme, siyasi düşüncemizde olumsuz değerlendirilen, hatta patolojik olarak algılanan davranışlardır. Atıfta bulunduğumuz bazı örnekler, böyle bir algının haklı olduğunu düşündürülebilir. Kişinin seçtiği partiden veya statüden ayrılmasının siyasi ahlak kurallarına uymadığı anlayışı da bu algıyı perçinlemektedir. Bu ortamda, parlamento içi hareketliliğin siyasi istikrarımızı tehdit eden bir olgu olduğu hususunun, doğruluğu tartışılmaya ihtiyaç göstermeyen bir önerme olarak yaygın kabul görmesine şaşmamak gerekecektir. Ancak, burada parlamentodaki hareketliliğin istikrarsızlığın nedeni mi, çeşitli tezahürlerinden biri mi, yoksa siyasi istikrarsızlığı gidermenin bir yolu mu olduğunu görgül bir sinamaya tabi tutmamız gerekiyor. Belki vurgulanmasına gerek yok ama şimdilik parlamento içi hareketliliğin etik boyutu üzerinde durmuyorum. Onu bilahare inceleyeceğiz. Konumuz hareketlilik olgusunun siyasi sonuçları, özellikle siyasi istikrar üzerindeki etkisidir.

Parlamento İçi Hareketlilik ve Siyasi İstikrar

Ülkemizde bir partiden ayrılma, yeni parti kurma, parti değiştirme gibi olayların başlangıcını çok partili hayata geçişimizi de simgeleyen Demokrat Parti'nin kuruluşunda bulmak mümkündür. Demokrat Parti'nin doğduğu ortam gerilimli bir ortamdı, İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan sıkıntılardan bunalan seçmenler siyasi değişim bekleyişinde idiler. Bu duyguları dile getirerek CHP'den ayrılan milletvekilleri Demokrat Parti'yi kurunca önemli oranda seçmen yeni partiyi destekledi; 1950 yılında da iktidar değişti. Türkiye barışçıl yöntemlerle siyasi rekabete açılmanın mümkün olduğunu gösteren bir örnek olay olarak tarihe geçti. Eğer, İnönü Hükümeti bir kısım CHP'li milletvekilinin yeni bir partinin kurulması için öncülük etmesini engelleseydi ve tek parti düzeninin devamında ısrar etseydi ne olurdu? Böyle bir sorunun cevabını verme imkanına sahip değiliz. Bununla birlikte, güçlü siyasi temayüllerin baskı altına alınarak denetlenmeye çalışılmasının siyasi patlamalara yol açması ve neticede siyasi istikrarı altüst etmesi, insanlık tarihinde istisnai bir olay değildir. Geriye doğru bakıldığında, sanıyorum Demokrat Parti'yi kuranların kendi partilerinden ayrılmalarının ülkemizin siyasi istikrarına katkıda bulunduğunu söylemek, aksini iddia etmeye nazaran daha doğru olacaktır.

¹ 1995 genel seçimlerinde DSP'den Afyon milletvekili seçilen Kubilay Uygun kısa bir süre içinde altı defa parti değiştirerek bir rekor kırması ve Fırıldak Kubi adıyla anılmaya başlamıştı.

Demokrat Parti döneminde yaşanan en büyük hareketlilik 1955 yılında Hürriyet Partisi'nin kurulmasına yol açan ispat hakkı tartışmasıdır. Bu gelişmenin de siyasetimizin istikrarını bozduğunu iddia etmek inandırıcı olmayacaktır. Hatta daha sonraki gelişmelere baktığımızda, Hürriyet Partisi girişiminin başarıyla sonuçlanmamış olması, belki de siyasi istikrarımızın bozulmasının amillerinden biri olarak görülebilir. Demokrat Parti'nin 1957 seçimlerinden sonra giderek otoriterleşmesi ve bu gidişin olağan siyaset çerçevesinde durdurulamamış olması, 1960 askeri müdahalesine zemin yaratmıştır. Bir an için Demokrat Parti içinde varlıkları bilinen ve otoriter gidişe itiraz eden milletvekillerinin partilerinden ayrıldıklarını tahayyül edelim. Özellikle böyle bir hareket yaygınlaşma temayülü sergileseydi, herhalde olumsuz gidişi frenleyebilir, siyasi değişimin olağan kanallardan gerçekleştirilmesine imkan verebilirdi.

Gerek 1960, gerek 1980 askeri müdahalelerinden sonra yapılan ilk seçimlerde seçmenler, askeri yönetimin belirlediği sınırlar içinde oy kullanmışlardır. Askeri yönetimin geri gelmesi olasılığı azaldıkça, diğer bir ifade ile siyaset tabiileştikçe, parlamentonun toplumdaki siyasi tercih dağılımını yeterince iyi yansıtmadığı, meclisteki irade ile toplumdaki irade arasında uyumsuzluk olduğu ortaya çıkmıştır. Her iki dönemde de, parlamento içi hareketlilik, işaret ettiğimiz uyumsuzluğun giderilmesinde vazgeçilmez bir işlev ifa etmiştir. Olayı berrak bir biçimde sergilediği için, 1980 sonrasını kısaca hatırlamak daha elverişli görünüyor. Hatırlanacağı gibi, 12 Eylül rejimi kendine göre bir ideal siyaset modeli geliştirdi. Bu modele göre, demokrasiyle yönetilen bir ülkede biri orta sağ, biri orta sol olmak üzere iki parti bulunmalıydı. Milli Güvenlik Konseyi, güvendiği kişileri görevlendirdi ve komutanların öngördüğü nitelikte iki parti kuruldu. Nedeni bugüne kadar iyi anlaşılmayan biçimde, bu iki parti yanında Anavatan Partisi'nin de kuruluşunu tamamlayıp 1983 seçimlerine girmesine izin verildi. Komutanların resmen desteklemediği bu parti seçimleri kazanmakla birlikte, destekledikleri partiler de parlamentoya azımsanmayacak sayıda temsilci soktular.

1983 kuruluşlarını tamamlamaya ve seçimlere katılmalarına izin verilmeyen partiler 1984 yerel seçimlerine katılabildiler. Yerel seçimlerde komutanların desteklediği partiler bir varlık gösteremeyince, ortaya tuhaf bir durum çıktı. Toplumda desteği yaygın olan partiler parlamentoda temsil edilmiyor, ANAP dışındaki parlamenter partilerin ise toplumsal tabanı bulunmuyordu. Devam ettiği takdirde muhtemelen siyasi istikrarı zayıflatacak bu durum, parlamento iç hareketlilikle çözüme kavuşturuldu. Parlamentoda temsil edilmeyen fakat toplumsal tabanı olan Sosyal Demokrat Parti ile Milli Güvenlik Konseyi'nin görevlendirmesiyle kurulmuş Halkçı Parti, Sosyal Demokrat Halkçı Parti çatısı altında birleştiler. Tam aynı olmasa da benzer bir gelişmeyi Milliyetçi Demokrasi Partisi de yaşadı. Böylece parlamento görünümü ile seçmen tercihleri uyumlulaştı. Parlamento içi hareketlilik, siyasetin tabiileşmesine, siyasi istikrarın güçlenmesine katkıda bulunmuştu.

Parlamento İçi Hareketlilik ve İstikrarsızlık

Şu ana kadar yazılanlar, bizi parlamento içi hareketliliğin olumlu değerlendirilebilecek bir olgu olduğu sonucuna götürecektir. Pekiyi, o zaman hareketliliğe karşı neden genelde yaygın bir olumsuz yaklaşım var? Bu tutumu da yine siyasi hayatımızda yaşadığımız olaylarla ilişkilendirmemiz mümkün. 1965 sonrası siyasetimizde parlamento içi hareketlilik, özellikle

parti değiştirmenin yaygın olarak görülmesi, milletvekillerinin kendilerine özel siyasi ve maddi imkanlar yaratmak için başvurdukları bir araca dönüşmesi, hareketliliğin bir sorun olarak görülmesine yol açmıştır. Aynı dönemde, partilerden gruplar halinde kopmaların koalisyon hükümetlerinin kolaylıkla çökmesine ve bazen uzun süren yeni hükümet kurma arayışlarına yol açması da, doğal olarak, olumsuz olarak karşılanmıştır.

1965-1980 arasında siyasetimizdeki saflaşmaların yeniden şekillendiği, partilerimizin ideolojilerini ve seçmen karşısındaki konumlarını yeniden düzenlemeye yöneldiği bir dönem yaşadık. Yoğun kentleşme, ithal ikamesi yoluyla ilerlemeye başlayan sanayileşme ve iktisadi sorunları gündemde ön plana çıkması karşısında Cumhuriyet Halk Partisi, tek parti döneminden miras aldığı düşünce çerçevesini genişletmek baskısını hissetti. Partinin lider kadrosu “Ortanın Solu” diye tanınan düşünce bütünü geliştirdi. Bu fikri değişime karşı çıkan gruplar, parlamento üyeleri dahil, iki ayrı dalga halinde partiden ayrıldılar; Güven Partisi ve Cumhuriyetçi Partiyi kurdular. Sonradan bu iki parti birleşti, Cumhuriyetçi Güven Partisi ortaya çıktı. Benzer bir deneyimi Adalet Partisi de yaşadı. Büyük kent merkezli ve ithal ikamesine göre şekillenmiş büyük sanayi ile taşra kökenli orta ve küçük boy üreticiler, üreticiler-ithalatçılar, dindar muhafazakarlar -sosyal liberaller gibi çelişkili grupları bünyesinde barındıran bu partiden 1970 yılında bazı milletvekilleri ayrılarak Demokratik Parti’yi kurdular. Sözü edilen yeniden saflaşma sürecine Milli Nizam Partisi ve onun kapatılmasından sonra kurulan Milli Selamet Partisi’ni de eklemeyi de unutmamak gerekecektir.

Dikkat edilecek olursa, 1965-1980 döneminde parlamento içi hareketlilik, partilerdeki daha yaygın istikrarsızlığın parlamentoya yansımaları olup, istikrarsızlığın itici gücü ya da nedeni değildir. Tabii, hareketlilik istikrarsızlık eğilimlerini güçlendirebilir. Nitekim, 1970 yılında Demokratik Parti kurulurken Adalet Partisi mensubu 41 milletvekili Demirel Hükümeti’nin bütçesine ret oyu vererek, hükümeti düşürmüşlerdir. Türkiye, 1973 sonrası 1980 Eylül’üne kadar süren bir koalisyonlar dönemine girmiştir. Bu dönemde 1978 yılında on bir milletvekilinin parti değiştirmesi ve on milletvekilinin bakan yapılması yoluyla II. Ecevit Hükümeti kurulmuştur. Fakat 1979’da ara seçim yapılan beş ilin hiçbirinde CHP adayının seçimi kazanamaması sonucunda iktidar yine Milliyetçi Cephe diye bilinen Adalet Partisi önderliğindeki partiler grubuna geçmiştir. Bu partiler, 12 Eylül 1980 müdahalesine kadar geçen süre içinde Süleyman Demirel’in kurduğu azınlık hükümetini desteklemişlerdir.

1965-1980 döneminde parlamento hareketlilik yaşanmasaydı ülkemizde siyasi istikrar daha yüksek bir düzeyde mi gerçekleşirdi? Buna hemen evet demek kolay gözüküyor. Parti sistemimizde yeniden saflaşma gerilimleri yaşanırken, bunun tabii sonucu olan hareketliliğin yaşanmaması olanaksızdı. Parlamento içi hareketliliği önlemeye gayret etmek, muhtemelen partilerin iç bütünlüklerini zayıflatır, onları daha da etkisiz duruma sokabilir, dolayısıyla sağlanması arzulanan istikrarı getirmeyebilirdi. Bununla beraber, bu dönemde başlayan bazı sağlıksız temayüller hem hükümetlerin görevde kalmasını belirsizleştirmiş, hem de milletvekillerinin maddi veya manevi ödüller karşılığı parti değiştirmesi alışkanlığını siyasi hayatımıza yerleştirmiştir. Gözlemlerimizi somutlaştırarak ifade edecek olursak, parlamento içi hareketlilik belirli koşullar altında siyasi istikrarsızlığı arttıran sonuçlara yol açabiliyor diyebiliriz. Sözü ettiğimiz “belirli koşulların” başında onların çok sayıda parti arasında dağılmış olması ve

dolayısıyla az sayıda milletvekilinin parti değiştirmesi halinde iktidarın değişebilmesi gelmektedir. Çoğu siyasi parti, iktidara ortak olamadığı zaman, milletvekilleri dahil, yandaşlarını yeterince tatmin edemediğinden, varlığını sürdürmekte de güçlüklerle karşılaşyordu. Bu durum milletvekillerini iktidar talibi partilerin hedefi yapıyor, parti değiştirmek için de muhtelif “müşevvikler” kullanılıyordu. Bundan tamamen bağımsız olmayan bir diğer koşul ise, siyasetteki bölünmüşlüğün milletvekillerinin devir hızını yükseltmesidir. Yeniden seçilme şansını yüksek görmeyen milletvekilleri bir yandan kendilerine tekrar seçilme şansı verecek parti ararken, diğer yandan da seçilmeme ihtimaline karşı kendilerini “maddeten” hazırlama gayretine giriyorlardı.

1965-1980 dönemindeki sorunlar, 1980 askeri müdahalesinin neden olduğu geçici duraklama bir yana bırakılacak olursa, 1980 sonrasında da devam etmiştir. Askeri müdahale, yukarıda işaret ettiğimiz siyasetin yeniden saflaşması sürecini yavaşlatmış, kurulmalarına Milli Güvenlik Konseyi'nin öncülük ettiği partileri de sisteme sokarak, dönüşüm sürecini karmaşıktırıştır. 2002 seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sağladığı ve müteakip seçimlerde tekrarladığı başarı, yeniden saflaşmanın bir kanadının yerleşmeğe, istikrar kazanmaya başladığını düşündürüyor. Ayrıca, AK Parti'nin hükümet kurmak için gerekli çoğunluğun bir hayli ötesinde sandalye kazanmış olması da, parti değiştirmeyi cazip kılan bir ortamın oluşmasını engelliyor. Buna karşılık, muhalefet partileri değişim baskısının yarattığı hareketliliği yaşıyorlar. Ancak ülke çapında siyasi sonuçlar doğurmaması, hareketliliğin sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, 2000li yıllarda parlamento içi hareketlilikte ciddi düşüşler meydana gelmiş bulunuyor.

Parlamento İçi Hareketliliğin Sonu mu?

2000'li yıllarda parlamento içi hareketlilikte görülen azalma, acaba bu olgu sona mı eriyor sorusunu akla getirebilir. Hareketliliğin ölüm veya (her ne kadar imkansız denecek kadar zor olsa da) istifalardan oluşan bölümü, her zaman için rastlanabilecek olgulardır. Keza, seçimlere her zaman bağımsız adaylar girebilecek, bazıları seçim kazanabilecekler ve sonradan bir partiye katılabileceklerdir. Bu çerçevede, BDP-HDP'nin, %10 ülke barajını aşmak için bağımsız adaylığı bir araç olarak başarıyla kullanması, bağımsız seçilen milletvekillerinin ise bilahare parlamentoda bir parti bayrağı altında toplanmaları, bize hareketliliğin daha önce düşünmediğimiz amaçlar için kullanılabileceğini göstermektedir. Ayrıca, siyasi geçmişimize baktığımız zaman, hareketliliği teşvik eden başka nedenler olduğu da dikkati çekmektedir. Örneğin, partilerde liderlik mücadelesi ortaya çıktığı zaman, bazen kaybeden adaylar yandaşlarıyla birlikte partilerinden de ayrılabilirler. Keza, seçimler yaklaşırken bir sonraki seçimde mensup oldukları partiden aday gösterilmeyeceklerini düşünenler parti değiştirebilecekleri gibi, yeni bir parti, kurmaya da yönelebiliyorlar. Üyesi oldukları partinin uyguladığı politikalardan memnun kalmayan milletvekillerinin de partilerinden ayrılmaları zaman zaman görülen bir olaydır. Bu türden ayrılmalar 1955'te cereyan eden ve Hürriyet Partisi'nin kurulmasıyla sonuçlanan ilke temeline oturabileceği gibi, herhangi bir milletvekilinin kendi seçim bölgesine ilişkin bir tatminsizlikten veya benzeri bir nedenden kaynaklanabilir. Son olarak, siyasi parti yelpazemizdeki yeniden saflaşmanın henüz sonuçlanmamış olduğuna ve bu sürecin de hareketliliği teşvik edebileceğine de işaret edelim. Sonuçta, siyaset ortamının

özelliklerine ve yaşadığı değişmelere bağlı olarak, parlamento içi hareketliliğin bazı dönemler yoğunlaşması, bazı dönemlerde azalması söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte, değindiğimiz nedenlerden dolayı, hareketliliğin hacim olarak azalması beklenebilir.

Ahlaki Bir Sorun Olarak Parlamento İçi Hareketlilik

Bir siyasi partinin bayrağı altında seçilen bir parlamento üyesinin partisinden ayrılması, bir başka partiye geçmesi veya bir bağımsızın bilahare bir partiye katılması ahlaki bir sorun yaratıyor mu? Konu sadece günlük siyasetin tartışıldığı ortamlarda ele alınan bir soru olmayıp, siyaset felsefesinin de ilgisini çekmiştir. Bir görüşe göre, seçmen oyunu kullanırken aslında kendi talimatlarını parlamentoda uygulayacak bir kişiyi (veya kişileri) görevlendirmektedir. Bu zevatın kendilerince uygun gördükleri biçimlerde davranması söz konusu olamaz. Daima seçmenlerinden talimat almak mecburiyetindedirler, onların talimatlarının dışına çıkamazlar. Kısaca, temsilciler sadece seçmen talimatlarını uygulayan **delegelerdir**.

Bu yaklaşımı disiplinli partilerin egemen olduğu bir ortama uygulayacak olursak, seçmenin partilere oy verdiği için, partinin bir nevi delegelik hizmeti yapması gerektiğini, milletvekillerinin tek tek de olsa parti bayrağı altında seçilmeleri halinde dahi, partinin çizgisine uymakla yükümlü olduklarına hükmedebiliriz.

Seçmen-temsilci ilişkisini ele alan ikinci görüşe göre, seçmenler aslında parlamento üyelerini seçerken onları bir anlamda kendilerine **vasi** tayin etmektedir. Temsilciler kendi akıl, tecrübe ve takdirlerini kullanarak en uygun tercihleri ifade edeceklerdir. Görev süreleri boyunca seçmenlerden talimat almaya gayret etmelerine ihtiyaç yoktur. Temsilcilik görevinin **vasilik** olarak tarif edilmesi durumunda, temsilcilerin sadece partilerinin talimatlarını yerine getiren bireyler olarak kavramsallaştırılması zorlaşmaktadır. Dolayısıyla, seçilmesini sağlayan partinin kararlarını ve eylemlerini benimsemeyen bir temsilcinin partiden ayrılması, bağımsız olması veya daha uygun bulunduğu bir başka partiye geçmesi, bireysel takdir yetkisi içinde kalmaktadır. Yanlış, kınanacak ya da ahlak kurallarını çiğneyen bir davranış değildir.

Bu yaklaşımların hangisi daha makul gözüküyor, hangisini tercih edelim? Tercihimizi belirlemeden bir durum değerlendirmesi yapalım, ve **delege** ve **vasi** yaklaşımlarının görgül geçerliliğini inceleyelim. **Delege** yaklaşımın öngördüğü gibi, seçmenin parlamenterlere her konuda talimat göndermesini beklemek gerçeklerden uzaktır. Birey olarak parlamenterler ve örgüt olarak parlamentodaki partiler her gün birbirinden farklı çok sayıda konu ile ilgilenmek durumundadırlar. Karara bağlamak durumunda oldukları konularda muhtelif nedenlerle seçmenlerden talimat almaları çoğu zaman olanaksızdır. Seçmenin zaten çoğu konuda ne yapılması gerektiği konusunda herhangi bir fikri olmayabilir, teknik bilgisi konuyu anlamaya dahi yeterli olmayabilir, seçmen arasında tercih farklılaşmaları olabilir, ya da her kafadan bir ses çıkabilir. Seçmen ifade ettiği tercihlerin orta ve uzun vadeli sonuçlarının başka alanlara nasıl yansıtılacağını değerlendirmekte de güçlük çekebilir. Bazı durumlarda konu acil olup, kamuoyunda tartışılmasına zaman olmayabilir.

Böylelikle, temsilcinin **delege** olarak kavramsallaştırılmasının yine de onun birçok durumda kendi takdirine göre hareket etme mecburiyetini ortadan kaldırmadığını tespit etmiş bulunuyoruz. Buna karşılık, seçmen-temsilci ilişkisine **vasi** anlayışıyla yaklaşıldığı zaman dahi, temsilcilerin kararlarında toplumdaki kaynaklanan istek ve beklentileri kaale almaları gerekeceğini ileri sürebiliriz. Parlamentoların yapması gereken çok sayıda iş arasında hangi işlere öncelik verecekleri, hatta hiç akıllarında olmayan hangi konularla ilgilenmek durumunda kalacaklarının kısmen seçmenlerden gelen taleplere göre şekilleneceği kesindir. Buna ek olarak, bazı durumlarda **vasilerin** uygun gördükleri ile seçmenin istedikleri arasında fark da bulunmayabilir.

Sonuç olarak, göreve seçimle gelen temsilcilerin ve parlamenter partilerin her zaman sadece seçmenin emrinde, kendi iradelerini kullanmaktan kaçınan kişiler olmadığını, olamayacağını görmüş bulunuyoruz. O zaman konumuz, bu takdir imkanının parti değiştirmeyi meşru kılabileceği kadar geniş olup olmadığı sorusuna dönüşüyor. Olağan koşullar altında, bu sorunun cevabının hayır olduğunu söylememiz pek zor olmasa gerektir. Bir parti ve ona mensup temsilciler seçmenle ilişkilerini nasıl tanımlarsa tanımlasınlar, sonuçta kendilerini göreve getiren örgütsel çatı altında kalmaları beklenir. Ancak, olağan olmayan bazı koşullar ilk başta kolay görünen cevabı zorlaştırmaktadır. Örneklerle açıklamaya çalışalım. İlk, partisinin icraatı kendi bölgesindeki seçmenler tarafından kabul edilemez bulunuyorsa, bir milletvekili partisinden ayrılması haklı bulunabilir mi? Ya da, bir temsilci, seçim bölgesine sağlanacak çok önemli bir hizmet söz konusu ise, bunu gerçekleştirecek bir partiye geçmesi caiz midir? İkinci olarak, bir milletvekili ile parti arasında izlenecek politika konusunda bir anlaşmazlık çıkarsa, bunun sonucu olarak milletvekilinin partiden zaten çıkarılması ihtimali belirse, o milletvekilinin partisinden ayrılması bir ahlaki kural ihlali midir? İspat hakkı konusunda Menderes Hükümeti ile ilkesel bir uzlaşmazlığa düşen milletvekillerinin partilerinden ayrılmaları etiğe aykırı mıydı? Üçüncü olarak, bir parti seçimlerde tanıttığı programdan tamamen uzaklaşıp, vaatlerinin tamamen zıddı işler yaparsa, o partili bir milletvekili, seçmenle yapılan sözleşmenin ihlal edildiğini beyan ederek partisini terk etmekte haklı olabilir mi? Veya son olarak, bir milletvekili partisinin icraatıyla demokrasiyi zedelediği ya da yolsuzluklara geçit verdiği kanaatine varacak olursa, partisinden ayrılması ahlaki bakımdan tartışılacak bir durum mudur?

Yukarıda ifade edilen soruların hayali olmadığını belirtilmesine belki de gerek yoktur. Çoğu Türkiye’de gerçekleşmiş olaylardan yola çıkılarak oluşturulmuştur. Tartışmamızdan da görüldüğü gibi, parlamentoda hareketlilik peşinen bir ahlak kuralının ihlal edildiği anlamına gelmemektedir. Doğal olarak, maddi veya manevi menfaat amacıyla girilen hareketlilik ahlaki değildir. Buna karşılık, örneğin yolsuzlukları görmezlikten gelen, hatta aracılık yapan bir partinin bazı temsilcilerinin bunu kabul edilebilir bulmayarak partileriyle yollarını ayırmaları herhalde ahlaklıktan uzaklaşma olarak nitelendirilemez. Sonuç olarak, öyle görünüyor ki, parlamento içi hareketliliğin ahlaki olup olmadığı ile ilgili olarak olay temelinde hüküm vermekten başka çaremiz yoktur. Tüm hareketliliği ahlaken mahzurlu bulmamız mümkün değildir.

Parlamento İçi Hareketliliğin Kitabı

Parlamento içi hareketlilik, belki de gelişmiş demokrasilerde sık görülmediğinden, Mukayeseli Siyaset araştırmalarının üzerine yeterince eğildiği bir konu değildir. Ülkemizde az sayıda araştırma yapılmışsa da¹ bu araştırmaların verilerinin toplanması güçlük arzemiştir, eksiklikleri olabilir. Bu kitabın yazarı Sayın Erol Tuncer, uzun süren ve titiz bir çalışma sonunda parlamento içi hareketlilik olgusunu muhtelif açılardan incelemek isteyenler için sağlam bir veri seti oluşturmuş bulunmaktadır. Bu verilerden yola çıkarak hareketliliğin zaman içinde nasıl bir seyir izlediğini, ne tür eylemlerden oluştuğunu ve benzeri bilgileri edinme imkanına kavuşmuş bulunuyoruz. Konuyu daha ayrıntılı izlemek isteyenler için bu çalışma vazgeçilmez bir referans oluşturuyor. Sayın Tuncer'e emekleri dolayısıyla Türk siyasal hayatının tüm öğrencileri fakat özellikle parlamenter yaşama ilgi duyanlar içten teşekkür borçludur. Bu çalışma ile bilgi ve veri hazinemiz büyük bir kazanım elde etmiştir. Şimdi araştırmacılarımıza, bu çalışmayı başlangıç kabul ederek, yeni araştırmalar yapmak düşüyor.

---

¹ Bak. İlter Turan, "Changing Horses in Midstream: Party Changers in the Turkish National Assembly," *Legislative Studies Quarterly* X:1 (February 1985), s. 21-34; "İlter Turan, Şeref İba and Ayşe Zarakol, "Inter-party Mobility in the Turkish Grand National Assembly: curse or blessing?" *European Journal of Turkish Studies* 3 (2005); ve İlter Turan, "Being Elected as an Independent in a Party Environment," Elise Massicard and Nicole F. Watts, eds., *Negotiating Political Power in Turkey* (London: Routledge, 2014), s. 43-66.

I. BÖLÜM

TBMM VII. DÖNEM (28 Şubat 1943 – 21 Temmuz 1946)

A. 1943 SEÇİMİ SONUÇLARI

B. 1945 – 1946 YILLARI ARASI SİYASİ GELİŞMELER

C. VII. DÖNEMDE MECLİS ARİTMETİĞİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM

A. 1943 SEÇİMİ SONUÇLARI

📖 1943 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Çok partili yaşama 1943 seçimleriyle başlayan VII. Dönemin sonlarında geçilmiş ve milletvekillerinin parti değiştirmeleri ilk kez bu dönemde gerçekleşmiştir.

1943 seçimlerinde, 14 Kânunuevvel (*Aralık*) 1942 tarih ve 4320 sayılı Mebus Seçimi Kanunu uygulanmıştır. Bu Kanun, Cumhuriyet Döneminde çıkarılan ilk Milletvekili Seçimi Kanunu'dur.¹

Seçimler iki derecelidir. Seçmenler ikinci seçmenleri seçmek üzere oy kullanmakta, milletvekilleri daha önceden belirlenmiş olan ikinci seçmenler tarafından seçilmektedir.

Kanuna göre, her 40.000 kişi için bir milletvekili seçilmektedir. Bu esasa göre, 1943'te yapılan milletvekili genel seçiminde seçilecek olan milletvekili sayısı 455 olarak belirlenmiştir.

1943 seçiminde, TBMM'nin VII. Döneminde görev yapacak olan 455 milletvekilinin 451'i CHP'li, 4'ü ise Bağımsız olarak seçilmiştir.

Seçim sonuçları Tablo 1.1'de verilmiştir.

28 Şubat 1943 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları		
Tablo 1.1		
	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı (%)
Cumhuriyet Halk Partisi	451 Milletvekili	99,1
Bağımsız	4 Milletvekili	0,9
T o p l a m	455 Milletvekili	100,0

Kaynak : TBMM Ad Defteri, Dönem: VII.

¹ Bu tarihe kadar, Osmanlı Döneminde çıkarılmış olan ve 1908 seçimlerinden itibaren yürürlükte olan, 4 Recep 1326 (2 Ağustos 1908) tarihli, İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatı (*Milletvekilleri Seçimi Geçici Kanunu*) uygulanmıştır. (Erol Tuncer. *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877 – 2002)*, s. 32, *Genişletilmiş 2. Baskı, TESAV Yayınları*).

B. 1945 – 1946 YILLARI ARASI SİYASİ GELİŞMELER¹

Çok Partili Döneme Geçiş

18 Temmuz 1945 tarihinde Millî Kalkınma Partisi (MKP)'nin kurulmasıyla birlikte çok partili döneme geçilmiştir.

İnönü'nün 19 Mayıs 1945'teki Nutku

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, Gençlik ve Spor Bayramı dolayısıyla 19 Mayıs 1945'te gençliğe hitaben yaptığı konuşma, çok partili demokrasiye geçişimizde bir başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir.

İnönü, radyodan da yayımlanan bu konuşmasında, savaşın sıkıntıları azaldıkça ülkenin siyaset ve fikir hayatında demokrasi ilkelerinin daha geniş ölçüde egemen olacağını ve demokrasi yolundaki gelişmenin süreceğini söylüyordu.

İnönü'nün bu konuşmasından yaklaşık iki ay gibi kısa bir süre sonra, dönemin iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Partisinden sonraki ilk siyasî partinin kuruluş hazırlıkları başlatılıyordu.

Nuri Demirağ'ın başkanlığındaki Millî Kalkınma Partisinin (MKP) kuruluşu için 7 Temmuz'da İçişleri Bakanlığına başvuru yapılmış, partinin kuruluşuna Hükûmetçe 18 Temmuz 1945'te izin verilmiştir.² Millî Kalkınma Partisinin kuruluşu ile birlikte tek partili dönem fiilen sona ermiştir.

Millî Kalkınma Partisinden sonra kurulan ilk parti, 7 Ocak 1946 tarihinde siyasal yaşama katılacak olan Demokrat Partidir. Demokrat Parti, 1950–1960 yılları arasında 10 yıl boyunca iktidarı elinde bulunduracaktır.

MKP'nin kuruluşuyla seçim kararının alındığı 10 Haziran 1946 tarihleri arasında 9 siyasî parti daha kurulmuş; seçimlerin yapıldığı 21 Temmuz 1946'ya kadar bu sayı 14'e ulaşmıştır.

7 Ocak 1946 tarihinde çok partili dönemin başlamasından sonra CHP'den çıkarılan ya da ayrılan milletvekilleri Demokrat Partiyi kurmuşlar ve böylece TBMM'de CHP'nin yanında ikinci bir parti yer almıştır. 1946 seçimlerine kadar TBMM'de CHP ve DP dışında üçüncü bir parti yer almamıştır.

VII. Dönemdeki parti değiştirmeleri, CHP ile DP ve Bağımsızlar arasında cereyan etmiştir.

¹ Bu bölümdeki bilgiler; Erol Tuncer. *1946 Seçimleri*, TESAV Yayınları, Ankara 2008, s. 22-29'dan alınmıştır.

² O tarihte henüz Siyasî Partiler Kanunu yoktu. Siyasî partiler, Cemiyetler Kanunu hükümlerine tabi idi. Partilerin kuruluşu için hükûmetin izni gerekiyordu.

CHP İçinde Başlayan Muhalefet Hareketleri

1945 yılında CHP Meclis Grubu içerisinde bir muhalefet hareketi uç vermeye başlamış, 21 Mayıs 1945'te başlayan bütçe görüşmeleri sırasında¹, bazı CHP milletvekilleri tarafından sert eleştiriler yapılmıştır.

Bütçeye Muhalefet

29 Mayıs'ta biten görüşmeler sonucunda bütçeye 368 kabul oyu verilirken 5 red oyu çıkmıştır. Red oyları; İzmir Milletvekili Celâl Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan, Eskişehir Milletvekili Emin Sazak ve Kars Milletvekili Fuad Köprülü tarafından verilmiştir.²

Bütçeye red oyu veren milletvekillerinden Emin Sazak dışında kalan dördü, kısa bir süre sonra CHP Meclis Grubunda, siyasal yaşamımızda *Dörtlü Takrir* adıyla bilinen önergelyi vereceklerdir.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Saracoğlu Hükûmeti, 1945 yılının Mart ayı başında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu TBMM'ye sundu. Meclis, 14 Mayıs'ta tasarıyı incelemeye başladı.³

Kanun, Hazine arazilerinin yanı sıra büyük çiftliklerin arazilerinin de kamulaştırılarak topraksız köylüye dağıtılmasını öngörüyordu.

Kanunun TBMM'de görüşülmesi sırasında bütçeye red oyu veren Bayar, Menderes, Köprülü, Koraltan ve Sazak ile birlikte Hikmet Bayur (*Manisa*) tasarıya muhalefet ettiler.⁴ Böylece CHP içindeki muhalefet hareketinde bir adım daha atılmış oluyordu.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu⁵ 11 Haziran 1945'te, TBMM'de kabul edildi.

*"Toprak Reformu Kanun Tasarısı girişiminin belki de en dolaysız sonucu, CHP içinde bir muhalefetin kristalleşmesiydi."*⁶

*"Tartışmaların sonunda hükûmete karşı cephe almış bir muhalefet grubu doğdu ve ileride Demokrat Partinin teşekkülü için bir temel vazifesini gördü."*⁷

¹ Haziran başı olarak uygulanmakta olan malî sene başının yılbaşına alınmış olması nedeniyle bu bütçe 7 aylık olarak yapılmıştır (*Metin Toker. Tek Partiden Çok Partiye, s. 51. Milliyet Yayınları, Birinci Baskı, Temmuz 1970*).

² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt: 17, Birleşim: 65, 29 Mayıs 1945, s. 510 - 513.

³ 15 Mayıs 1945 günlü Cumhuriyet Gazetesi.

⁴ Menderes ve Sazak, Aydın ve Eskişehir yöresinde büyük toprak sahipleri olarak biliniyorlardı (*Orhan Birgit. Evvel Zaman İçinde, Doğan Kitap, Altan Matbaacılık, s. 42*).

⁵ 11 Haziran 1945 tarih ve 4753 sayılı Kanun (15 Haziran 1945 tarih ve 6032 sayılı R.G.).

⁶ Feroz Ahmad. *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945 – 1980)*, s. 27, Hil Yayınları, Ekim 2007.

⁷ Prof. Dr. Kemal H. Karpat. *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)*, s. 108, 109, İstanbul 1967.

Dörtlü Takrir

Cumhurbaşkanı İnönü'nün 19 Mayıs konuşmasından yaklaşık 20 gün sonra, 7 Haziran 1945'te, CHP'deki muhalif milletvekillerinden dördü, CHP Grubuna bir önerge sundu. Bu dört milletvekili, bir süreden beri parti yönetimine karşı muhalefetlerini sürdürmekte olan ve 1946 yılının başında Demokrat Partiyi kuracak olan Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan'dır.

Siyasî tarihimizde '*Dörtlü Takrir*' olarak anılan önergede; vatandaşların büyük çoğunluğunun; Türk milletinin ancak Türkiye Cumhuriyeti ve CHP'nin en esaslı ilkesini oluşturan demokrasi prensiplerinin uygulanması halinde refah ve saadete kavuşacağına inandığı belirtilmekte ve «*İşte bu kanaatlerdir ki milletçe özlenen bu amacın gerçekleşmesi için lüzumlu gördüğümüz tedbirleri partimizin Meclis Grubuna arz ve teklif etmeyi bir borç bildik.*» denilmektedir.

Başvuruda Meclis denetiminin daha esaslı bir surette sağlanması ve tek parti usulünden doğan zararların karşılanması amacıyla oluşturulan *Müstakil Grup*¹ denemesinden de olumlu sonuç alınamadığı belirtilmektedir.²

Bütün Dünyada özgürlük ve demokrasi akımlarının tam bir zafer kazandığı, demokratik özgürlüklere uyma ilkesinin uluslararası güvenceye bağlanmak üzere olduğu bir sırada ülkemizde de bütün ulusun aynı demokratik ülkeleri taşıdığına kuşku bulunmadığı belirtilerek; Anayasamızda egemen olan demokratik ruhun siyasal yaşama yansıtılması zamanının geldiği ifade edilmektedir.

Önerge sahipleri, isteklerinin gerçekleştirilmesi yönündeki düşüncelerini üç maddede özetlemişler ve önergelerin açık oturumda görüşülmesini istemişlerdir.

Önerge CHP Meclis Grubunun 12 Haziran'daki gizli toplantısında, yedi saat süreyle³ görüşülmüş ve reddedilmiştir.

13 Haziran 1945 günlü Cumhuriyet Gazetesinin birinci sayfasında «*Parti Grubunda Mühim Bir Toplantı*» başlığı ile verilen haberde, uzun tartışmalardan sonra önergenin reddine oy birliğiyle karar verildiği bildirilmekte ve CHP Meclis Grubu Başkan Vekilliğinin bu konudaki bildirisine yer verilmektedir:

C.H.P. Meclis Grubu (12.VI.1945) Salı günü Başkan vekili Balıkesir milletvekili General Kâzım Özalp'ın başkanlığında toplandı.

Oturum açıldıktan sonra İzmir milletvekili Celâl Bayar, İçel milletvekili Refik Koraltan, Kars milletvekili Fuad Köprülü ve Aydın milletvekili Adnan Menderes tarafından verilen önerge okundu.

¹ "Müstakil Grup" uygulaması 1939 seçimlerinden hemen sonra toplanan CHP 5 nci Büyük Kurultay'ının aldığı kararla hayata geçirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre partili milletvekilleri arasında Büyük Kurultay'ın seçeceği ve CHP Meclis Grubu dışında faaliyet gösterecek olan "Müstakil Grup" uygulamasına geçilmiştir.

² 28 Kasım 1945 günlü Ulus Gazetesi.

³ 13 Haziran 1945 günlü Vatan Gazetesi.

Önerge sahipleri tarafından verilen izahlardan tekliflerinin Parti tüzüğü ile bazı kanunlarda değişiklikler yapılmasını hedef tuttuğu anlaşılmıştır.

Bir çok milletvekili ve son (*olarak*) Başbakan Şükrü Saracoğlu, gerek önergeyi ve gerek bunun etrafında sahiblerinin verdiği izahatı tahlil ederek maksadın bir kısım kanunlarla Parti tüzüğünde değişiklikler yapılmasından ibaret olduğunu açıklamışlardır.

Kanunlarda değişiklik yapılmasını isteyenlerin usulü dairesinde tâdil teklifine başvurmaları mümkün olduğu gibi Parti tüzüğünde değişiklik yapılması da kurultaya aid işlerden bulunduğu cihetle bunların grupça görüşülmesine ve bir komisyona havalesine lüzum olmadığından önergenin, imza sahiplerinden maada, mevcudün oy birliğiyle reddine karar verilmiş ve saat 22 de oturuma son verilmiştir.

CHP'den Kopmalar

Cumhuriyet Halk Partisi içinde başlamış olan muhalefet hareketi, bazı milletvekillerinin partiden çıkarılmalarıyla bazılarının da partiden ayrılmalarıyla sonuçlandı.

Menderes ve Köprülü'nün CHP'den Çıkarılması

Adnan Menderes ve Fuad Köprülü, parti içindeki muhalif tutumlarını, Zekeriya ve Sabiha Sertel'in yönettiği Tan Gazetesi ile Ahmet Emin Yalman'ın yönettiği Vatan Gazetesinde yazdıkları yazılarla sürdürdüler.

Bir süre sonra Menderes ve Köprülü, davranışlarının partinin hareket ve faaliyetlerine zıt görülmesi nedeniyle, 21 Eylül 1945'te CHP'den çıkarıldılar.

Durum, CHP Genel Sekreterliğinin tebliği ile açıklanıyordu:

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinden:

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlık Divanından ve Parti Kabine üyelerinden ve Genel İdare Kurulu ve Parti Grubu ve Parti Müstakil Grubu İdare Kurulu üyelerinden teşekkül eden Parti Divanı bugün (21 Eylül) Cuma günü saat 17'de Genel Başkan Vekili Şükrü Saracoğlu'nun başkanlığında Büyük Millet Meclisi binasında toplanarak bütün belgeleri gözden geçirdikten sonra Aydın Milletvekili Adnan Menderes'le Kars Milletvekili Fuad Köprülü'nün hareket ve faaliyetini, Cumhuriyet Halk Partisinin hareket ve faaliyetlerine zıt gördüğünden bu iki milletvekilinin Cumhuriyet Halk Partisiyle olan ilgilerinin kesilmesine oy birliği ile karar vermiş ve bu karar onanmıştır.¹

Refik Koraltan'ın CHP'den Çıkarılması

Menderes ile Köprülü'nün ihracını, Refik Koraltan'ın partiden çıkarılması izledi.

¹ 22 Eylül 1945 günlü Ulus Gazetesi.

27 Kasım 1945 Salı günü, Başkan Vekili Recep Peker'in Başkanlığında toplanan CHP Meclis Grubu gündeminin birinci maddesine, İçel Milletvekili Refik Koraltan'ın partiden çıkarılması konusunu almıştı.

CHP Grup Başkan Vekilliğinden yayımlanan bildiriye göre; Refik Koraltan'ın, Vatan Gazetesinin 2 Ekim 1945 tarihli sayısında çıkan demecindeki düşünce ve sözlerinden ötürü partiden çıkarılması gerektiğine Parti Genel İdare Kurulunca karar verilmiş, bu karar Başkanlık Divanı tarafından Gruba havale edilmiştir.

Parti Genel İdare Kurulunun bu kararı ve yazılı savunması okunduktan sonra söz alan Refik Koraltan;

- Evvelce Partiden çıkarılmış olan Adnan Menderes ve Fuad Köprülü haklarında Parti Divanınca alınmış olan çıkarma kararının ancak Parti Meclis Grubuna ait olması nedeniyle, Tüzük hükümlerine aykırı olduğunu ve maksadının bu husus hakkında yüksek makamların dikkatini çekmek olduğunu,
- Tüzük hükümlerini anlayış bakımından kendisi ve arkadaşlarıyla çoğunluk arasındaki anlaşmazlığın, Parti esaslarına uymamakla sorumlu kılınmasına sebep oluşturmayacağını ve çıkarma kararına lüzum kalmadan dostça bir ayrılma yolunu birlikte düşünmenin isabetli olacağını ifade ederek, kendisini savunmuştur.

Koraltan'ın savunmasından sonra söz alan milletvekilleri, Refik Koraltan'ın eyleminin, son zamanlarda beliren ayrılık hareketlerinin gelişen ve devam eden bir açıklaması olduğunu ileri sürmüştür.

Bu konuşmaların sonunda, Başkanlığa verilen bir önerge gereğince oya başvurularak, Refik Koraltan'ın savunmasının esas ve usul bakımından yersiz olduğuna ve kendisinin CHP Meclis Grubundan çıkarılmasına ve kararın Genel Başkanlık Divanına arzına 1 oya karşı 280 oyla karar verilmiş; durum CHP Meclis Grubu Başkan Vekilliğinin 27 Kasım 1945 tarihli bildiriyle kamuoyuna açıklanmıştır.¹

Celâl Bayar'ın Milletvekilliğinden Çekilmesi ve CHP'den Ayrılması

Dörtlü Takrir'deki üç imza sahibinin CHP'den çıkarılmasının ardından, dördüncü imzanın sahibi olan Celâl Bayar önce milletvekilliğinden, sonra da CHP'den ayrıldı.

26 Eylül 1945'te istifa başvurusunu Meclise sunan Bayar'ın dilekçesi, Meclisin 5 Kasım 1945 günlü oturumunda okundu ve resmîyet kazandı.

---

¹ 28 Kasım 1945 günlü Ulus Gazetesi.

Meclis Başkanı, Bayar'ın istifa başvurusunu «İzmir Milletvekili Celâl Bayar'ın, İzmir Milletvekilliğinden çekildiğine dair önergesi vardır, okutuyorum.» diyerek TBMM'nin bilgisine sunmuş ve böylece istifa kesinleşmiştir.¹

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına, Ankara, 26 Eylül 1945
İzmir Milletvekilliğinden istifa ettiğimi arzeder, saygılarımı sunarım. Celâl Bayar.

Bayar, milletvekilliğinden çekildikten sonra, 3 Aralık 1945 tarihinde de CHP'den ayrıldı.²

Bu dört isim, 1950'den itibaren 10 yıl boyunca Türkiye'yi yönetecek olan Demokrat Partiyi kuracak; partinin 1950 seçimlerini kazanmasıyla birlikte Bayar Cumhurbaşkanı, Koraltan Meclis Başkanı, Menderes Başbakan, Köprülü ise Dışişleri Bakanı olacaktır.

Üç Milletvekilinin Daha CHP'den Ayrılması

Antalya Milletvekili Cemâl Tunca da 20 Aralık 1945'te CHP'den ayrılacak ve kuruluş çalışmalarına katıldığı Demokrat Partiyeye girecektir.

Demokrat Parti kurulduktan kısa bir süre sonra, iki milletvekili daha CHP'den ayrılarak DP'ye katılmıştır. Bu isimler; 14 Şubat 1946'da ayrılan Kırşehir Milletvekili Fuad Çobanoğlu ile 9 Mart 1946'da ayrılan Eskişehir Milletvekili Emin Sazak'tır. Bu iki milletvekilinin katılımıyla Demokrat Parti'nin Meclisteki sandalye sayısı 6'ya çıkmıştır.³

Hikmet Bayur'un CHP'den Çıkarılması

C.H.P. Meclis Grubu Başkan Vekilliğinin, 22 Ocak 1946 tarihli bildirisine⁴ göre;

- (1) 1946 bütçesinin müzakeresi sırasında, 17 Aralık 1945 tarihli oturumda, görüşlerini açıklarken Hükûmet hakkındaki görüş ve düşüncelerini dilediği gibi açıklayan Manisa Milletvekili Hikmet Bayur, TBMM'nin denetleme görevini yapamadığını, merkezden ve yürütme gücü tarafından aday göstermenin buna sebep olduğunu ileri sürerek Parti Tüzüğü'nün 27'nci maddesinde⁵ tesbit edilen seçim esaslarını çürütecek sözler söylemiştir.
- (2) Bu sözler, 18 Aralık 1945'te, normal haftalık toplantısını yapan Grup İdare Kurulunun dikkatini çekmiş ve Kurul Bayur'un bu hareketini Parti Tüzüğüne aykırı bulmuş; savunması alındıktan sonra, kendisinin Parti Grubundan çıkarılması hakkındaki önerisini Grup Genel Kuruluna sunmuştur.

¹ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 20, Birleşim: 2, 5 Kasım 1945, s. 14.

² 4 Aralık 1945 günlü Ulus Gazetesi.

³ TBMM VII. Dönem Ad Defteri, s. 40.

⁴ CHP Meclis Grubu Başkan Vekilliğinin Bildirisi (23 Ocak 1946 günlü Ulus Gazetesi).

⁵ Genel Başkanlık Divanı Büyük Millet Meclisi intihabını idare ve Partinin mebus namzetlerini tesbit eder. Divan, namzetlerle intihab işleri hakkında Umumî İdare Heyetiyle Büyük Millet Meclisi Parti Grupları İdare Heyetlerinin reyini yoklayabilir. Namzetler, değişmez genel başkan tarafından ilân olunur (C.H.P. Nizamnamesi, 27'nci madde).

- (3) Sunulan teklif Grup Genel Kurulunda görülmüş ve Bayur'un Parti Grubundan çıkarılmasının Genel Başkanlık Divanına sunulması 280 oyla kabul edilmiştir. 1 milletvekili red, 3 milletvekili çekinse oy kullanmışlardır.

Dönem sonuna kadar Bağımsız kalan Hikmet Bayur, 1946 seçimlerinde Demokrat Parti tarafından Manisa ilinden aday gösterilmiş, ancak milletvekili seçilememiştir.

C. VII. DÖNEMDE MECLİS ARİTMETİĞİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM

VII. Dönemde Meclis aritmetiğinde yaşanan değişim bir çok nedenden kaynaklanmıştır:

TBMM'de 39 sandalye boşalmıştır

- 1 milletvekilinin seçim tutanağı reddedilmiş,¹
- 7 kişi milletvekilliğinden çekilmiş,
- 31 milletvekili vefat etmiştir.

Mecliste boşalan sandalyeler için ara seçimler yapılmıştır

Yürürlükte olan 1924 Anayasasının 29'uncu maddesine göre, milletvekili sıfatı düşen ya da vefat eden milletvekilinin yerine bir diğeri seçilmektedir.

VII. Dönem içerisinde boşalan sandalyeler için yapılan ara seçimler sonucunda 37 milletvekili Meclise girmiştir.

7 milletvekilinin siyasal statüsünde değişiklik yaşanmıştır

Dönem boyunca 7 milletvekilinin siyasal statüsünde değişiklik yaşanmıştır. Bu sayı TBMM'deki sandalye sayısının % 1,54'ünü oluşturmaktadır.

Bu milletvekillerinin tümü 2 kez yer değiştirmiştir.

---

¹ TBMM üyelerinin seçim tutanakları, 1927 tarihli Dahili Nizamnamenin (*TBMM İctüzüğü*) 13 ilâ 24'üncü maddeleri gereğince TBMM tarafından onaylanıyordu. Bu işlem Milletvekilleri Meclise girdikten sonra yapılıyor, tutanaklara yapılan itirazların incelenmesi sonucunda Meclis Genel Kurulunca tutanağı reddedilenler milletvekilliğinden çekilmiş oluyor, yerine yenisi seçiliyordu. Tutanakları inceleme yetkisi, 16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ile kurulan Yüksek Seçim Kuruluna bırakılmıştır.

1943 – 1946 Arasında TBMM Aritmetiğinde Yaşanan Değişim Tablo 1.2’de özetlenmiştir.

1943 – 1946 Yılları Arasında TBMM Aritmetiğinde Yaşanan Değişim				
Tablo 1.2				
	CHP	DP	BAĞ.	Toplam
28 Şubat 1943 Seçim Sonucu	451	-	4	455
Tutanağı Reddedilenler	- 1	-	-	- 1
Tutanağı Reddedilenin Yerine Gelen	-	-	-	-
Vefat Edenler	- 31	-	-	- 31
Milletvekilliğinden Çekilenler	- 7	-	-	- 7
Ara Seçimle Gelenler	+ 37	-	-	+ 37
Partiden Çekilenler	- 3	-	-	- 3
Partiden Çıkarılanlar	- 4	-	-	- 4
Partiye Katılanlar	-	+ 6	+ 1	+ 7
Aritmetik Değişim	- 9	+ 6	+ 1	- 2
21 Temmuz 1946’da TBMM’deki Mv. Sayısı	442	6	5	453
21 Temmuz 1946’da Meclisteki boş sandalye sayısı: 2				

- TBMM’deki parti sayısı dönem başında 1 iken dönem sonunda 2’ye çıkmıştır.
- CHP’nin dönem başında 451 olan milletvekili sayısı dönem sonunda 442’ye inmiştir.
- Dönem başında milletvekiline sahip olmayan DP’nin dönem sonundaki milletvekili sayısı 6 olmuştur.
- Dönem başında 4 olan Bağımsız üye sayısı, dönem sonunda 5’e çıkmıştır.
- 1946 seçimlerinde 455 milletvekili seçilmiş, Dönem sonunda Meclisteki sandalye sayısı 453’e düşmüş; Meclisteki boş sandalye sayısı ise 2 olmuştur.

I. BÖLÜM**EKLER**

- A. TBMM'DE ÇEŞİTLİ NEDENLERLE BOŞALAN SANDALYELER**
- B. ARA SEÇİMLERDE SEÇİLEN MİLLETVEKİLLERİ**
- C. SİYASİ PARTİLERDEN ÇEKİLEN / ÇIKARILAN MİLLETVEKİLLERİ**
- D. VII. DÖNEM (1943-1946) STATÜ DEĞİŞTİREN MİLLETVEKİLLERİ**

A. TBMM'DE ÇEŞİTLİ NEDENLERLE BOŞALAN SANDALYELER¹

Tutanağı Reddedilen Milletvekilleri (1 Kişi)	
Samsun	Nasuhi Erzurumlu

Milletvekilliğinden Çekilenler (7 Kişi)			
Çankırı	Avni Doğan	Konya	Ali Muzaffer Göker
İstanbul	Hüsnü Kortel	Seyhan	Selâhattin Çam
	Numan Menemencioğlu	Zonguldak	Hazım Atıf Kuyucak
İzmir	Celâl Bayar		

Vefat Eden Milletvekilleri (31 Kişi)			
Antalya	Dr. Hüsamettin Kural	Kocaeli	Ragıp Akca
Bilecik	Ahmet Esen		Gl. Mürsel Bakû
Bolu	Fethi Okyar		Salâh Yargı
Burdur	İbrahim Necmi Dilmen	Konya	Mustafa Ulsan
Bursa	Refet Canitez	Kütahya	Sadri Ertem
Çorum	Nuri Kayaalp		Ömer Bedrettin Uşaklı
Denizli	Yusuf Başkaya	Muğla	Sadullah Güney
	Dr. Server Kâmil Tokgöz	Niğde	Faik Soylu
Giresun	Dr. Hasan Vasıf Somyürek	Samsun	Süleyman Necmi Selmen
İçel	Emin İnankur	Siird	Ressam Şevket Dağ
İstanbul	Ali Kâmi Akyüz	Sivas	İsmail Hakkı Başak
	Galib Bahtiyar Göker		Ziya Başara
	Memet Emin Yurdakul		A. Naci Demirağ
İzmir	Mahmud Esad Bozkurd	Van	Hakkı Ungan
Kayseri	Sadettin Serim	Zonguldak	Hasan Karabacak
			Halil Türkmen

¹ Kaynak: TBMM Ad Defteri, Dönem VII, s. 37, 38.

B. ARA SEÇİMLERDE SEÇİLEN MİLLETVEKİLLERİ (37 Kişi)

Yürürlükte olan 1924 Anayasasının 29'uncu maddesine göre, milletvekili sıfatı düşen ya da vefat eden milletvekilinin yerine bir diğeri seçilmektedir.

Bu suretle boşalan 39 sandalyenin 37'si için 8 kez ara seçim yapılmış, 1946 seçimlerine giderken Mecliste 2 sandalye boş kalmıştır.

29 Ağustos 1943 Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları (*)	
Seçim Yapılan İl Sayısı	5 İl
Seçilen Milletvekili Sayısı	6 Milletvekili
CHP'nin Çıkardığı Milletvekili Sayısı	6 Milletvekili
Seçim Yapılan İller ve Seçilen Milletvekilleri	Bolu (Korgl. Abdullah Alptoğan)
	Çankırı (Behiç Erkin)
	Konya (Fatin Gökmen)
	Samsun (Cemil Bilsel – İhsan Ezgü)
	Van (Nihad Berker)

(*) CHP Genel Başkan Vekilliğinin 29 Ağustos 1943 Pazar günü yayımlanan bildirisinde, parti adaylarının isimleri yer almıştır (30 Ağustos 1943 günlü Vatan gazetesi). Söz konusu adaylar milletvekili seçilerek TBMM'nin 6 Eylül 1943 günlü oturumuna katılarak and içmişlerdir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt: 5, Birleşim 51, 6.9.1943, s.3). Bu bilgiler ışığında, ara seçimin 29 Ağustos tarihinde yapılmış olduğu sonucuna varılmıştır.

2 Nisan 1944 Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları	
Seçim Yapılan İl Sayısı	7 İl
Seçilen Milletvekili Sayısı	7 Milletvekili
CHP'nin Çıkardığı Milletvekili Sayısı	7 Milletvekili
Seçim Yapılan İller ve Seçilen Milletvekilleri	Denizli (Abidin Ege)
	İstanbul (Dr. Kemal Cenap Berksoy)
	İzmir (Şevket Adalan)
	Kayseri (Cafer Tüzel)
	Kütahya (Halil Benli)
	Sivas (Amiral Hulûsi Gökdalay)
	Zonguldak (Dr. Rebiî Barkın)

Kaynak: 3 Nisan 1944 günlü Ulus Gazetesi.

10 Eylül 1944 Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları	
Seçim Yapılan İl Sayısı	4 il
Seçilen Milletvekili Sayısı	4 Milletvekili
CHP'nin Çıkardığı Milletvekili Sayısı	4 Milletvekili
Seçim Yapılan İller ve Seçilen Milletvekilleri	Giresun (İhsan Gürak)
	Konya (Saffet Arıkan)
	Siird (Emin Kılıçcıoğlu)
	Sivas (Eşref Dizdar)

Kaynak: 11 Eylül 1944 günlü Ulus Gazetesi.

17 Aralık 1944 Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları	
Seçim Yapılan İl Sayısı	4 il
Seçilen Milletvekili Sayısı	4 Milletvekili
CHP'nin Çıkardığı Milletvekili Sayısı	4 Milletvekili
Seçim Yapılan İller ve Seçilen Milletvekilleri	Antalya (Mesut Çankaya)
	Bilecik (Kemal Sun)
	İçel (Hamdullah Suphi Tanrıöver)
	İstanbul (Dr. Gl. Niyazi İsmet Gözcü)

Kaynak: 18 Aralık 1944 günlü Ulus Gazetesi.

17 Haziran 1945 Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları	
Seçim Yapılan İl Sayısı	5 il
Seçilen Milletvekili Sayısı	5 Milletvekili
CHP'nin Çıkardığı Milletvekili Sayısı	5 Milletvekili
Seçim Yapılan İller ve Seçilen Milletvekilleri	Burdur (Memet Sanlı)
	Çorum (Edip Alpsar)
	İstanbul (Muhittin Üstündağ)
	Sivas (Gl. Fikri Erbuğ)
	Zonguldak (Ali Rıza İncealemdaroğlu)

Kaynak: 17 Haziran 1945 günlü Ulus Gazetesi.

5 Ağustos 1945 Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları	
Seçim Yapılan İl Sayısı	1 il
Seçilen Milletvekili Sayısı	1 Milletvekili
CHP'nin Çıkardığı Milletvekili Sayısı	1 Milletvekili
Seçim Yapılan İller ve Seçilen Milletvekilleri	Kocaeli (Nihat Erim)

Kaynak : Kocaeli'nden seçilen Nihat Erim, Meclisin 7 Ağustos 1945 Salı günlü oturumuna katılmıştır. (VII. Dönem, Ad Defteri). Seçimin 5 Ağustos Pazar günü yapılmış olduğu sonucuna varılmıştır.

2 Aralık 1945 Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları	
Seçim Yapılan İl Sayısı	5 il
Seçilen Milletvekili Sayısı	6 Milletvekili
CHP'nin Çıkardığı Milletvekili Sayısı	6 Milletvekili
Seçim Yapılan İller ve Seçilen Milletvekilleri	Denizli (Cemil Çalgüner)
	İzmir (Sedat Dikmen)
	Kocaeli (Ahmet Faik Abasıyanık Koramiral Şükür Okan)
	Muğla (Abidin Çakır)
	İstanbul (Mekki Hikmet Gelenbeğ) (*)

Kaynak: 3 Aralık 1945 günlü Ulus Gazetesi.

(*) 2 Aralık 1945 Pazar günü yeterli çoğunluk sağlanamadığından bu seçim, 5 Aralık Çarşamba günü sonuçlandırılmıştır (6 Aralık 1945 günlü Ulus Gazetesi).

21 Nisan 1946 Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları	
Seçim Yapılan İl Sayısı	4 il
Seçilen Milletvekili Sayısı	4 Milletvekili
CHP'nin Çıkardığı Milletvekili Sayısı	4 Milletvekili
Seçim Yapılan İller ve Seçilen Milletvekilleri	Kütahya (Emin Toktar)
	Niğde (Rifat Gürsoy)
	Seyhan (Sinan Tekelioğlu) ⁽¹⁾
	İstanbul (Yahya Kemal Beyatlı) ⁽²⁾

Kaynak : 22 Nisan 1946 günlü Ulus Gazetesi.

(1) 21 Nisan 1946 Pazar günü yeterli çoğunluk sağlanamadığından bu seçim, 22 Nisan Pazartesi günü sonuçlandırılmıştır (23 Nisan 1946 günlü Ulus Gazetesi).

(2) 21 Nisan 1946 Pazar günü yeterli çoğunluk sağlanamadığından bu seçim, 24 Nisan Çarşamba günü sonuçlandırılmıştır (25 Nisan 1946 günlü Ulus Gazetesi).

C. SİYASİ PARTİLERDEN ÇEKİLEN / ÇIKARILAN MİLLETVEKİLLERİ

CHP'den Çıkarılan Milletvekilleri			
Aydın	Adnan Menderes	21 Eylül 1945	Bağımsız – DP (*)
Kars	Fuad Köprülü	21 Eylül 1945	Bağımsız - DP (*)
İçel	Refik Koraltan	27 Kasım 1945	Bağımsız - DP (*)
Manisa	Hikmet Bayur	22 Ocak 1946	Bağımsız kalmıştır
CHP'den Ayrılan Milletvekilleri			
Antalya	Cemâl Tunca	20 Aralık 1945	Bağımsız - DP
Eskişehir	Emin Sazak	9 Mart 1946	Bağımsız - DP
Kırşehir	Fuad Çobanoğlu	14 Şubat 1946	Bağımsız - DP

(*) Demokrat Parti'nin kurucusu olmuştur.

D. VII. DÖNEM (1943 – 1946) STATÜ DEĞİŞTİREN MİLLETVEKİLLERİ

VII. Dönem (1943- 1946) Statü Değiştiren Milletvekilleri (7 Kişi)				
<i>(Partiden partiye / Partiden Bağımsıza / Bağımsızdan partiye geçenler)</i>				
		Seçildiği Parti	Hareketler	
			I	II
Antalya	Cemâl Tunca	CHP	BAĞ.	DP
Aydın	Adnan Menderes	CHP	BAĞ.	DP
Eskişehir	Emin Sazak	CHP	BAĞ.	DP
İçel	Refik Koraltan	CHP	BAĞ.	DP
Kars	Fuad Köprülü	CHP	BAĞ.	DP
Kırşehir	Fuad Çobanoğlu	CHP	BAĞ.	DP
Manisa	Hikmet Bayur	CHP	BAĞ.	DP
<p>→ I. Hareket : 0</p> <p>→ II. Hareket : 7 Kişi</p> <p>→ Statü Değiştiren Mv. Sayısı : 7 Kişi</p>				

II. BÖLÜM

TBMM VIII. DÖNEM (21 Temmuz 1946 – 14 Mayıs 1950)

A. 1946 SEÇİMİ SONUÇLARI

B. 1946 -1950 YILLARI ARASI SİYASİ GELİŞMELER

C. VIII. DÖNEMDE MECLİS ARİTMETİĞİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM

A. 1946 SEÇİMİ SONUÇLARI

21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan seçimlerde 5 Haziran 1946 tarih ve 4918 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu uygulanmış; bu seçimler, ülkemizde tek dereceli seçimlerin başlangıcı olmuştur.

21 Temmuz 1946'da yapılan milletvekili genel seçimine 6 siyasî parti katılmıştır: Cumhuriyet Halk Partisi (*CHP*), Demokrat Parti (*DP*), Millî Kalkınma Partisi (*MKP*), Liberal Demokrat Parti (*LDP*), Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi (*TİÇP*) ve Yalnız Vatan İçin Partisi (*YVİP*). Bu partilerden yalnızca CHP ve DP milletvekili çıkarmıştır.

1943 seçimlerinde 455 olan milletvekili sayısı, artan nüfusa paralel olarak, 1946 seçimlerinde 465'e çıkmıştır. CHP 63 seçim çevresinin tamamında, DP ise 47 ilde seçime katılmıştır.

Siyasî partilerin ve bağımsızların seçim sonucunda elde ettikleri milletvekili sayıları Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

21 Temmuz 1946 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları		
Tablo 2.1		
Seçim Çevresi (İl) Sayısı	63	
Toplam Milletvekili Sayısı	465	
Seçime Katılan Partiler	CHP, DP, MKP, LDP, TİÇP, YVİP	
Partilerin ve Bağımsızların Çıkardıkları Milletvekili Sayısı		
	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı (%)
Cumhuriyet Halk Partisi	397	85,4
Demokrat Parti	61	13,1
Bağımsız (<i>DP Listesinde yer alarak seçilen</i>)	4	0,9
Bağımsız (<i>Bağımsız aday olarak seçilen</i>)	3	0,6
T o p l a m	465 Milletvekili	100,0

Kaynak: TBMM Ad Defteri, Dönem: VIII.

- Adnan Adıvar (*İstanbul*), Cihad Baban (*İstanbul*) ve Mareşal Fevzi Çakmak (*İstanbul ve Kastamonu*) Demokrat Parti listelerinde bağımsız olarak yer almak suretiyle seçilmiştir.
- DP'nin 3 Milletvekili 2 seçim çevresinden seçilmiştir. Refik Koraltan, İçel ve İstanbul'dan (*İçel'i tercih etmiştir*); Yusuf Kemal Tengirşenk Sinop ve İstanbul'dan (*Sinop'u tercih etmiştir*); Mareşal Fevzi Çakmak İstanbul ve Kastamonu'dan (*İstanbul'u tercih etmiştir*) seçilmişlerdir.
- Bu milletvekillerinin il tercihlerinden sonra İstanbul'da 2, Kastamonu'da 1 milletvekilliği boş kalmış, TBMM 462 sandalye ile açılmıştır.

Meclisin açılışı sırasındaki fiili sandalye dağılımı Tablo 2.2'de gösterilmiştir.

Seçim Sonucunda Meclisteki Fiili Sandalye Dağılımı			
Tablo 2.2			
	Çıkardığı Toplam Mv. Sayısı	İki Seçim Çevresinden Seçilen Mv. Sayısı	Mecliste Yer Alan Mv. Sayısı
CHP	397	-	397
DP	61	2	59
Bağımsız (<i>DP listesinde yer alarak seçilen</i>)	4	1	3
Bağımsız (<i>Bağımsız aday olarak seçilen</i>)	3	-	3
Toplam	465	3	462
Açık sandalye Sayısı : 3			

- 397 milletvekili çıkaran CHP, Mecliste yine 397 sandalye ile temsil edilmiştir.
- DP 61 milletvekili çıkarmış, ancak bunlardan 2'si, ikişer seçim çevresinden seçildiği için, partinin Meclisteki sandalye sayısı 59'a inmiştir.
- DP listelerinden bağımsız olarak seçilmiş olan 4 milletvekilinden birisi (*Fevzi Çakmak*), 2 ilden seçildiği için, bu milletvekilleri Mecliste 4 yerine 3 sandalye işgal etmiştir. Böylece Meclisteki bağımsız milletvekili sayısı 6 olmuştur.
- Meclisteki boş sandalye sayısı 3, Mecliste yer alan milletvekili sayısı ise 462 olmuştur.

B. 1946 – 1950 YILLARI ARASI SİYASİ GELİŞMELER¹

DP'den Kopmalar / Müstakil Demokratlar Grubunun Kurulması

1948 yılı DP'den kopmaların başladığı yıl olmuştur. DP'de giderek şiddetlenen iç çatışmalar sonucunda çok sayıda milletvekili bu partiden çıkarılmış ya da ayrılmıştır.

- Bu milletvekillerinden bir kısmı, 10 Mayıs 1948 tarihinde, TBMM'de *Müstakil Demokratlar Grubu* adıyla ayrı bir grup oluşturmuş,
- Diğer bir kısım milletvekili ise kısa bir süre sonra, 20 Temmuz 1948'de Millet Partisini kurmuştur.
- Müstakil Demokratlar Grubu, 1949 yılında Millet Partisi ile birleşmiştir.

DP Genel İdare Kurulu, 9 Mart 1948'de parti disiplinine aykırı hareket ettikleri öne sürülen Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan, Muğla Milletvekilleri Mithat Sakaroğlu ve Necati Erdem ile İstanbul Milletvekilleri Kemal Silivrili ve Osman Nuri Köni'yi Haysiyet Divanına sevk etmiştir. Bu isimlerden Osman Nuri Köni daha önce zaten partiden ayrılmıştı.²

Haysiyet Divanı 10 Martta toplanarak bu kişilerin partiden çıkarılmalarına karar vermiştir. 11 Mart 1948 günlü Cumhuriyet Gazetesi, bununla ilgili haberi; «*Demokrat Partide Tasfiye Başladı*» başlığıyla vermektedir. Haberde, Haysiyet Divanı Başkanı Hamit Şevket İnce'nin açıklamalarına yer verilmiştir. İnce'nin ayrıntılı açıklamasında dikkati çeken iki husus, «*Parti içinden parti çıkarmak isteyenler*» ile DP'yi bir «*muvazaa partisi*» ve «*satılmış bir parti*» olarak nitelendirenlere yönelik sözleridir.

10 Martta DP Genel İdare Kurulunun 6 üyesi Kuruldan çekilmiştir. Bu üyeler; Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Tengirşenk, İstanbul Milletvekili Enis Akaygen, Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç, Afyon milletvekili Hasan Dinçer ve Eskişehir Milletvekilleri Emin Sazak ile Ahmet Oğuz'dur. Cumhuriyet Gazetesinin haberinde, bu üyelerin maaş zamlarını parti emrine vermiş oldukları belirtilmektedir. Bu 6 milletvekili 24 Mart 1948 tarihinde partiden çıkarılmıştır.³

12 Martta Afyon Milletvekili Hazım Bozca⁴ da partiden çıkarılmıştı. Partiden çıkarılanlar arasında Sinop Milletvekili Enver Kök de⁵ vardır. Böylece DP'den çıkarılan milletvekili sayısı 13'ü bulmuştur. DP'de yaşanan bu bunalım sürecinde, partiden çıkarılan 13 milletvekilinin yanı sıra 14 milletvekili de partiden çekilmiştir.

¹ Bu bölümdeki bilgiler; Erol Tuncer. *1950 Seçimleri*, TESAV Yayınları, Ocak 2010, s.(46-48), (53-55) ve (63-64)'den alınmıştır.

² 10 ve 11 Mart 1948 günlü Cumhuriyet Gazeteleri.

³ 25 Mart 1948 günlü Cumhuriyet Gazetesi.

⁴ 13 Mart 1948 günlü Cumhuriyet Gazetesi.

⁵ TBMM Ad Defteri Dönem: VIII, s. 68.

Müstakil Demokratlar Grubunun Kurulması

DP'den çekilen ya da çıkarılan toplam 27 milletvekilinden 14'ü, Mecliste Müstakil Demokratlar Grubu (MDG) adıyla bir Grup kurdular.¹

Grubun kuruluşu, 10 Mayıs 1948'de Meclis Başkanlığına bildirilmiştir.² MDG'yi oluşturan milletvekillerinin isimleri Tablo 2.3'te verilmiştir.

Müstakil Demokratlar Grubu	
Tablo 2.3	
DP'den Ayrılanlar	DP'den Çıkarılanlar
Ahmet Ali Çınar ^(*)	Ahmet Kemal Silivri, Ahmet Oğuz
Ali Rıza Kırsever, Behçet Gökçen	Ahmet Tahtakılıç, Hasan Dinçer
Fethi Erimçağ, Haydar Aslan	Hazım Bozca, Mithat Sakaroğlu
Mehmet Aşkar, Şahin Laçın	Necati Erdem

Kaynak: TBMM Ad Defteri Dönem VIII, s. 70.

(*) Bağımsız olarak seçilen Çınar, önce DP'ye geçmiş, daha sonra DP'den ayrılarak MDG'ye katılmıştır.

Yapılan açıklamaya göre Grubun şimdilik başkanı olmayacak, kâtipliklerini Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç ile Afyon Karahisar Milletvekilleri Hasan Dinçer ve Hazım Bozca yürüteceklerdir. Grubu kuran milletvekilleri açıklamalarında, başka partiye geçmektense bu yolu tercih ederek gelişmeleri beklemenin ve DP Genel Kongresinde itirazlarını ileri sürmelerinin kendileri için en doğru yol olduğunu söylemişlerdir.³

Millet Partisinin Kuruluşu

1948 yılının önemi gelişmelerinden birisi de Millet Partisinin (MP) kuruluşudur.

DP'den çıkarılanlar ile ayrılanlar içerisinde MDG'na katılmayanlar, yeni bir parti kurma çabasına giriştiler ve 20 Temmuz 1948 tarihinde Millet Partisi kuruldu.

Millet Partisine Katılmalar

Demokrat Partiden ayrılan 9 milletvekili ile Müstakil Demokratlar Grubu'ndan ayrılan 8 milletvekili ve 2 Bağımsız milletvekili, yeni kurulan Millet Partisine katıldı.

¹ TBMM Ad Defteri Dönem: VIII, s. 70.

² 11 Mayıs 1948 günlü Cumhuriyet Gazetesi.

³ 11 Mayıs 1948 günlü Cumhuriyet Gazetesi.

Millet Partisine Katılan Milletvekilleri	
Tablo 2.4	
DP'den Gelenler	Bahattin Öğütmen, Mehmet Öktem, Asım Gürsu, Suphi Batur, Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni, Enis Akaygen, Enver Kök, Yusuf Kemal Tengirşenk
MDG'den Gelenler	Şahin Laçın, Mehmet Aşkar, Behçet Gökçen, Ali Rıza Kırsever, Fethi Erimçağ, Hasan Dinçer, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç
Bağımsız Mv.'leri	Mareşal Fevzi Çakmak, Reşat Aydın

Kaynak: TBMM Ad Defteri Dönem VIII, s. 69.

2 Bağımsız milletvekilinden Reşat Aydın'ın daha sonra partiden ayrılmış, Mareşal Fevzi Çakmak ise 10 Nisan 1950 tarihinde vefat etmiştir. O nedenle Millet Partisi, 1950 seçimlerine giderken 17 milletvekiline sahiptir.

Millet Partisinin kuruluşuyla birlikte Meclisteki parti sayısı 3'e çıkmış oluyordu.

Müstakil Demokratlar Grubunun MP ile birleşmesi

Müstakil Demokratlar Grubu, 1949 yılının 20-25 Haziran günlerinde yapılan DP İkinci Büyük Kongresinin hemen ardından, 5 Temmuz'da Millet Partisi ile birleşecektir. Grubun 8 üyesi bu partiye katılacak, 6 üye ise bağımsız kalacaktır.¹

Millet Partisi ile Müstakil Demokratlar Grubu ve 8 Ağustos 1948 tarihinde Afyon'da kurulmuş olan Öz Demokratlar Partisi,² 5 Temmuz 1949 tarihinde yayımladıkları bir bildiri ile birleştiklerini açıkladılar.³

MP Genel Yürütme Kurulundan Genel Sekreter Mustafa Kentli ile kurul üyeleri Fuat Arna ve Sinop Milletvekili Enver Kök, partiye katılanlara kurulda yer açmak üzere kendi istekleriyle çekildiler. Daha önce boşalmış 2 üyelikle birlikte toplam 5 boş üyeliğe; Müstakil Demokratlar Grubundan Ahmet Tahtakılıç, Hasan Dinçer, Ali Rıza Kırsever ve Ahmed Oğuz'la Öz Demokratlar Partisi Genel Başkanı Hüseyin Tiryakioğlu seçildiler. Genel Sekreterliğe de Ahmet Tahtakılıç seçildi.

MP Genel Başkanı Hikmet Bayur, Müstakil Demokratlar Grubu Sekreteri Ahmet Tahtakılıç ve Öz Demokratlar Partisi Genel Başkanı Hüseyin Tiryakioğlu'nun imzalarıyla yayımlanan bildiriye,

¹ Bağımsız kalanlardan Muğla Milletvekili Necati Erdem daha sonra CHP'ye katılmıştır. (TBMM Ad Defteri, Dönem VIII, s. 63).

² Erol Tuncer. *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877 – 2002)*, s. 461, Genişletilmiş 2. Baskı, TESAV Yayınları.

³ 6 Temmuz 1949 günlü Cumhuriyet Gazetesi.

Millet Partisinin ciddî bir muhalefet partisi olduğu belirtilerek hem iktidara hem de ana muhalefet partisine hücum edilmektedir:¹

Milletimiz, hürriyetini ve kendi işlerini kendisi gördürüp murakabe etmek hakkını elde ederek gerilik ve kötülüklerden kurtulmak ve muasır medeniyet yolunda yürümek azmindedir. Bunun için üç yıldır her türlü fedakârlığı göze alarak var gücüyle çalışıyor. Fakat ne yazık ki iktidar partisi ve onun tahakküm zihniyetini temsil eden ve yürüten şef ve şeflik sistemi ve kurtuluş ve yükseliş hareketinin önüne dikilmiş tek manidir.

Diğer tarafta halkımızın coşkunluğu her gayrimeşru seddi yıkacak bir raddeye geldiği ve iktidar partisi adeta sinmeye başladığı bir anda muhalefeti temsil ettikleri sanıldığı için halkın güvenini etraflarında toplanmış olanların iktidarla yaptıkları 12 Temmuz 1947 anlaşması ve ona göre takip edilen siyaset sarfedilen bütün emekleri ve katlanılan bütün fedakârlıkları boşa çıkartmıştır.

Bildirinin son bölümünde birleşmenin amacı anlatılmıştır:

Zarurî diğer bir iş de ciddî ve namuslu insanların tertip ve aldatma usulleriyle çalışanlara karşı cesaretle ortaya atılmalarıdır. Ancak bu mücadele havasının yeniden hasıl olmasıyledir ki, seçim emniyeti fiilen sağlanır ve gerçek hürriyet ve millî hâkimiyet tahakkuk eder. Millet Partisi sinesinde bugün birleşmiş olan ciddî muhalefetin tek gayesi bundan ibarettir ve bu gayeye milletin yardımıyla erişeceğine inanmaktadır.

---

¹ 6 Temmuz 1949 günlü Kudret Gazetesi.

C. VIII. DÖNEMDE MECLİS ARİTMETİĞİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM

VIII. Dönemde Meclis aritmetiğinde yaşanan değişim, birden çok nedenden kaynaklanmıştır.

TBMM'de 48 sandalye boşalmıştır¹

- 3 milletvekili 2 seçim çevresinden seçildiği için bu çevrelerden birini tercih etmiş; dolayısıyla dönemin başlangıcında 3 sandalye boş kalmıştır.
- 4 milletvekilinin seçim tutanağı reddedilmiş, bunlardan Eskişehir Milletvekili Yavuz Abadan'ın yerine yine aynı çevreden Kemal Zeytinoğlu Meclise katılmıştır.
- 6 kişi milletvekilliğinden çekilmiş, ancak bunlar arasında bulunan Eskişehir Milletvekili Yavuz Abadan'ın ismine tutanağı reddedilenler arasında da yer verilmiştir.
- 37 milletvekili vefat etmiştir.

Mecliste boşalan sandalyeler için ara seçimler yapılmıştır

Mecliste boşalan sandalyeler için yapılan ara seçimlerde 36 milletvekili seçilerek Meclise girmiştir.

39 milletvekilinin siyasal statüsünde değişiklik yaşanmıştır

Partilerinden çıkarılan /çekilen milletvekili başka partilere geçmiş ya da bağımsız kalmıştır. Bağımsızlardan da partilere geçiş yaşanmıştır. Bu şekilde statü değiştiren milletvekillerinin sayısı 39 olmuştur. Bu sayı TBMM'nin % 8,39'unu oluşturmaktadır (39 / 465). Bu milletvekillerinden:

- 17'si 1 kez,
- 20'si 2 kez,
- 2'si ise 3 kez yer değiştirmiştir.

Meclis aritmetiğinde yaşanan değişim, Tablo 2.5'de özetlenmiştir.

¹ TBMM Ad Defteri, Dönem: VII, s. 37, 38.

1946 – 1950 Arasında TBMM Aritmetiğinde Yaşanan Değişim						
Tablo 2.5						
	CHP	DP	MDG	MP	BĞZ.	Topl.
21 Temmuz 1946 Seçim Sonucu	397	61	-	-	7	465
İl Tercihi Nedeniyle Boşalanlar	-	-2	-	-	-1	-3 ⁽¹⁾
Tutanağı Reddedilenler	-1 ⁽²⁾	-3	-	-	-	-4
Tutanağı Reddedilenin Yerine Gln.	-	+1 ⁽³⁾	-	-	-	+1
Vefat Edenler	-35	-1	-	-1	-	-37
Milletvekilliğinden Çekilenler	-4	-1	-	-	-	-5
Ara Seçimle Gelenler	+36	-	-	-	-	+36
Partiden Çekilenler	-9	-14	-14	-1	-11	-49
Partiden Çıkarılanlar	-	-13	-	-	-	-13
Partiye Katılanlar	+5	+6	+14	+19	+17	+61
1946 – 1950 Aritmetik Değişim	-8	-27	-	+17	+5	-13
14 Mayıs 1950 TBMM Mv. Sayısı	389	34	-	17	12	452
14 Mayıs 1950'de TBMM'deki Boş Sandalye Sayısı : 13						

(1) 2 DP'li milletvekili ile 1 Bağımsız milletvekili, 2 seçim çevresinden seçilmiş, bunlardan birini tercih ettikleri için TBMM'de 3 sandalye boş kalmıştır.

(2) Eskişehir'den seçilen Yavuz Abadan, AD DEFTERİNDE hem milletvekilliğinden çekilenler hem de tutanağı reddedilenler arasında gösterilmiştir. Abadan bu tabloda tutanağı reddedilenler arasında sayılmıştır.

(3) Yavuz Abadan'ın yerine Eskişehir Milletvekili olarak TBMM'ye Kemal Zeytinoğlu katılmıştır.

- TBMM'deki parti sayısı dönem başında 2 iken dönem sonunda 3'e çıkmıştır.
- CHP'nin dönem başında 397 olan milletvekili sayısı dönem sonunda 389'a inmiştir.
- DP'nin dönem başında 61 olan milletvekili sayısı dönem sonunda 34'e inmiştir.
- Dönem başında TBMM'de temsil edilmeyen MP'nin milletvekili sayısı dönem sonunda 17 olmuştur.
- Dönem başında 7 olan Bağımsız üye sayısı, dönem sonunda 12'ye çıkmıştır.
- 1946 seçimlerinde 465 milletvekili seçilmiş, Dönem sonunda Meclisteki sandalye sayısı 452'ye düşmüştür. Dönem sonunda Meclisteki boş sandalye sayısı 13 olmuştur.

II. BÖLÜM

EKLER

- A. TBMM'DE ÇEŞİTLİ NEDENLERLE BOŞALAN SANDALYELER
- B. ARA SEÇİMLERDE SEÇİLEN MİLLETVEKİLLERİ
- C. SİYASİ PARTİLERDEN ÇEKİLEN / ÇIKARILAN MİLLETVEKİLLERİ
- D. VII. DÖNEM (1946-1950) STATÜ DEĞİŞTİREN MİLLETVEKİLLERİ

A. TBMM'DE ÇEŞİTLİ NEDENLERLE BOŞALAN SANDALYELER¹

İki Seçim Çevresinden Birini Tercih Eden Milletvekilleri (3 Kişi)		
Refik Koraltan – DP	İstanbul – İçel	İstanbul'u tercih etmiştir
Mareşal Fevzi Çakmak – BAĞ.	İstanbul – Kastamonu	İstanbul'u tercih etmiştir
Yusuf Kemal Tengirşenk – DP	İstanbul – Sinob	Sinob'u tercih etmiştir

Tutanağı Reddedilen Milletvekilleri (4 Kişi)		
Eskişehir	Yavuz Abadan	Cumhuriyet Halk Partisi
İstanbul	Abdurrahman Münip Berkan	Demokrat Parti
	Burhan Cahit Morkaya	Demokrat Parti
	Zeki Rıza Sporel	Demokrat Parti

Milletvekilliğinden Çekilenler (6 Kişi)		
Erzincan	Behçet Kemal Çağlar – CHP	24 Ocak 1949'da milletvekilliğinden çekilmiştir
Eskişehir	Yavuz Abadan – CHP	Tutanağı da reddedilmiştir
İstanbul	Vasil Konos – DP	Sağlık koşulları elverişli olmadığından Meclise katılmadan çekilmiştir.
	Sadi Bekter – CHP	T.C. Merkez Bankası Genel Müdürlüğüne tâyin edildiğinden çekilmiştir
Tekirdağ	Rahmi Apak – CHP	Lizbon Elçiliğine tâyin edildiğinden çekilmiştir
Zonguldak	Şinasi Devrin – CHP	Varşova Elçiliğine tâyin edildiğinden çekilmiştir.

¹ Kaynak: T.B.M.M. Ad Defteri, Dönem. VIII, s. 52, 53.

Vefat Eden Milletvekilleri (37 Kişi)		
Ankara	Hilmi Atlioğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
Antalya	Numan Aksoy	Cumhuriyet Halk Partisi
Aydın	Emin Arkayın	Cumhuriyet Halk Partisi
Balıkesir	Pertev Etçioğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
Bitlis	Arif Özdemir	Cumhuriyet Halk Partisi
Bolu	Dr. Zihni Ülgen	Cumhuriyet Halk Partisi
Bursa	Sadık Tahsin Aksal	Cumhuriyet Halk Partisi
Erzincan	Saffet Arıkan	Cumhuriyet Halk Partisi
Erzurum	Raif Dinç	Cumhuriyet Halk Partisi
	Kemalettin Kamu	Cumhuriyet Halk Partisi
Giresun	Münir Akkaya	Cumhuriyet Halk Partisi
İçel	Saim Ergenekon	Demokrat Parti
İstanbul	General Kâzım Karabekir	Cumhuriyet Halk Partisi
	Mareşal Fevzi Çakmak	Millet Partisi
	Dr. Akil Muhtar Özden	Cumhuriyet Halk Partisi
	Recep Peker	Cumhuriyet Halk Partisi
Kars	Aziz Samih İter	Cumhuriyet Halk Partisi
Kastamonu	Hilmi Çoruk	Cumhuriyet Halk Partisi
	Ziya Orbay	Cumhuriyet Halk Partisi
Kayseri	Sait Azmi Feyzioğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
Kırklareli	Nafi Atuf Kansu	Cumhuriyet Halk Partisi
Malatya	Tevfik Temelli	Cumhuriyet Halk Partisi
Manisa	Rıdvan Nafiz Edgüer	Cumhuriyet Halk Partisi
Mardin	Gl. Kâzım Sevüktekin	Cumhuriyet Halk Partisi
	Abdürrezak Şatana	Cumhuriyet Halk Partisi
Mardin	Bari Dedeoğlu	Cumhuriyet Halk Partisi

Muş	Bari Dedeoğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
Ordu	A. Şevket Akyazı	Cumhuriyet Halk Partisi
Rize	Hasan Cavid Belöl	Cumhuriyet Halk Partisi
Samsun	Cemil Bilsel	Cumhuriyet Halk Partisi
Sivas	Abidin Yurdakul	Cumhuriyet Halk Partisi
Tokad	Halid Nazmi Keşmir	Cumhuriyet Halk Partisi
	Galib Pekel	Cumhuriyet Halk Partisi
Urfa	Razi Soyer	Cumhuriyet Halk Partisi
Yozgad	Dr. Kemal Cenap Berksoy	Cumhuriyet Halk Partisi
	Ahmet Sungur	Cumhuriyet Halk Partisi
Zonguldak	Nuri Tarhan	Cumhuriyet Halk Partisi

Kaynak: T.B.M.M. Ad Defteri, Dönem. VIII, s. 52, 53.

B. ARA SEÇİMLERDE SEÇİLEN MİLLETVEKİLLERİ (36 KİŞİ)

6 Nisan 1947 Milletvekili Ara Seçimi (9 Kişi)		
Balıkesir	Orgl. İzzeddin Çalışlar	Cumhuriyet Halk Partisi
İstanbul	Ali Rıza Arı	Cumhuriyet Halk Partisi
	Gl. Refet Bele	Cumhuriyet Halk Partisi
	Dr. Nikola Fakaçelli	Cumhuriyet Halk Partisi
	Mekki Hikmet Gelenbeğ	Cumhuriyet Halk Partisi
	Dr. Mim Kemal Öke	Cumhuriyet Halk Partisi
	Dr. Akil Muhtar Özden	Cumhuriyet Halk Partisi
	Kastamonu	Baki Tümtürk
Tekirdağ	Ekrem Pekel	Cumhuriyet Halk Partisi

17 Ekim 1948 Milletvekili Ara Seçimi (13 Kişi)		
Ankara	Dr. Ahmet Hâmit Selgil	Cumhuriyet Halk Partisi
Aydın	Dr. Sabri Akın	Cumhuriyet Halk Partisi
Bolu	Hıfzırrahman Raşit Öymen	Cumhuriyet Halk Partisi
Erzincan	Rauf Bayındır	Cumhuriyet Halk Partisi
Erzurum	şakir İbrahimhakkıoğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
Giresun	Tevfik Ekmen	Cumhuriyet Halk Partisi
İstanbul	Sadi Bekter	Cumhuriyet Halk Partisi
Kastamonu	Adil Toközlü	Cumhuriyet Halk Partisi
Malatya	Esat Doğan	Cumhuriyet Halk Partisi
Mardin	Mehmet Kâmil Boran	Cumhuriyet Halk Partisi
Ordu	Arif Hikmet Onat	Cumhuriyet Halk Partisi
Tokad	Reşit Önder	Cumhuriyet Halk Partisi
Yozgad	Fahri Akgöl	Cumhuriyet Halk Partisi

16 Ekim 1949 Milletvekili Ara Seçimi (14 Kişi)		
Bitlis	Ziya Geboloğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
Bursa	Muhlis Erkmen	Cumhuriyet Halk Partisi
Erzincan	Nahid Pekcan	Cumhuriyet Halk Partisi
İçel	Dr. Ali Menteşoğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
İstanbul	Ekrem Amaç	Cumhuriyet Halk Partisi
	Atıf Ödül	Cumhuriyet Halk Partisi
Kars	Fevzi Aktaş	Cumhuriyet Halk Partisi
Kastamonu	Cemil Atay	Cumhuriyet Halk Partisi
Manisa	Dr. Lûtfi Kırdar	Cumhuriyet Halk Partisi
Mardin	Şemsettin Ekmen	Cumhuriyet Halk Partisi
	Yusuf Mardin	Cumhuriyet Halk Partisi
Muş	Hamdi Dayı	Cumhuriyet Halk Partisi
Tokad	Mustafa Özden	Cumhuriyet Halk Partisi
Urfa	Hasan Oral	Cumhuriyet Halk Partisi

Kaynak: T.B.M.M. Ad Defteri, Dönem: VIII, s. 47 – 49.

C. SİYASÎ PARTİLERDEN ÇEKİLEN / ÇIKARILAN MİLLETVEKİLLERİ

CHP'den Çekilen Milletvekilleri (9 Kişi)		
Burdur	Fahrettin Altay	Bağımsız kalmıştır
İstanbul	Hamdullah Suphi Tanrıöver	Bağımsız kalmıştır
Manisa	Yunus Muammer Alakant	DP'ye katılmıştır
Mardin	Abdülkadir Kalav	Bağımsız olmuştur
Muş	Hamdi Dayı	Bağımsız olmuştur
Niğde	Ferit Ecer	Bağımsız olmuştur
Tunceli	Necmettin Sahir Sılan	Bağımsız kalmıştır
Van	İbrahim Arvas	Bağımsız kalmıştır
Zonguldak	Ali Rıza İncealemdaroğlu	DP'ye katılmıştır

CHP'ye Katılan Milletvekilleri (5 Kişi)		
Çanakkale	Niyazi Çıtakoğlu	Bağımsızdan katılmıştır
	Nurettin Ünen	Bağımsızdan katılmıştır
Kütahya	Memduh İspartalığıl	Bağımsızdan katılmıştır
Maraş	Emin Soysal	Bağımsızdan katılmıştır
Muğla	Necati Erdem	Bağımsızdan katılmıştır

DP'den Çekilen Milletvekilleri (14 Kişi)		
Afyon	Şahin Laçın	MDG'ye katılmıştır
	Mehmet Aşkar	MDG'ye katılmıştır
Burdur	Ahmet Ali Çınar	MDG'ye katılmıştır
Çanakkale	Niyazi Çitakoğlu	Bağımsız olmuştur
	Nurettin Ünen	Bağımsız olmuştur
	Behçet Gökçen	MDG'ye katılmıştır
	Ali Rıza Kırsever	MDG'ye katılmıştır
Edirne	Fethi Erimçağ	MDG'ye katılmıştır
	Bahattin Öğütmen	MP'ye geçmiştir
	Mehmet Öktem	MP'ye geçmiştir
İçel	Haydar Aslan	MDG'ye katılmıştır
Kütahya	Memduh İspartalığıl	Bağımsız olmuştur
Muğla	Asım Gürsu	MP'ye geçmiştir
Sinop	Suphi Batur	MP'ye geçmiştir

DP'den Çıkarılan Milletvekilleri (13 Kişi)		
Afyon	Hazım Bozca	MDG'ye katılmıştır
	Hasan Dinçer	MDG'ye katılmıştır
	Sadık Aldoğan	MP'ye geçmiştir
Eskişehir	Ahmet Oğuz	MDG'ye katılmıştır
	Emin Sazak	Bağımsız olmuştur
İstanbul	Osman Nuri Köni	MP'ye geçmiştir
	Ahmet Kemal Silivri	MDG'ye katılmıştır
	Enis Akaygen	MP'ye geçmiştir
Kütahya	Ahmet Tahtakılıç	MDG'ye katılmıştır
Muğla	Mithat Sakaroğlu	MDG'ye katılmıştır
	Necati Erdem	MDG'ye katılmıştır
Sinop	Enver Kök	MP'ye geçmiştir
	Yusuf Kemal Tengirşenk	MP'ye geçmiştir

DP'ye Katılan Milletvekilleri (6 Kişi)		
Afyon	Ahmet Ali Çınar	Bağımsızdan katılmıştır
Manisa	Yunus Muammer Alakant	CHP'den geçmiştir
Mardin	Abdülkadir Kalav	Bağımsızdan katılmıştır
Muş	Hamdi Dayı	Bağımsızdan katılmıştır
Niğde	Ferit Ecer	Bağımsızdan katılmıştır
Zonguldak	Ali Rıza İncealemdaroğlu	CHP'den katılmıştır

Müstakil Demokratlar Grubu'na Katılan Milletvekilleri (14 Kişi)		
Afyon	Mehmet Aşkar	DP'den çekilmiştir
	Hazım Bozca	DP'den çıkarılmıştır
	Hasan Dinçer	DP'den çıkarılmıştır
	Şahin Laçın	DP'den çekilmiştir
Burdur	Ahmet Ali Çınar	DP'den çekilmiştir
Çanakkale	Behçet Gökçen	DP'den çekilmiştir
	Ali Rıza Kırsever	DP'den çekilmiştir
Edirne	Fethi Erimçağ	DP'den çekilmiştir
Eskişehir	Ahmet Oğuz	DP'den çıkarılmıştır
İçel	Haydar Aslan	DP'den çekilmiştir
İstanbul	Ahmet Kemal Silivrili	DP'den çıkarılmıştır
Kütahya	Ahmet Tahtakılıç	DP'den çıkarılmıştır
Muğla	Necati Erdem	DP'den çıkarılmıştır
	Mithat Sakaroğlu	DP'den çıkarılmıştır

Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Çekilen Milletvekilleri (14 Kişi)		
Afyon	Mehmet Aşkar	MP'ye geçmiştir
	Hazım Bozca	Bağımsız kalmıştır
	Hasan Dinçer	MP'ye geçmiştir
	Şahin Laçın	MP'ye geçmiştir
Burdur	Ahmet Ali Çınar	Bağımsız olmuştur
Çanakkale	Behçet Gökçen	MP'ye geçmiştir
	Ali Rıza Kırsever	MP'ye geçmiştir
Edirne	Fethi Erimçağ	MP'ye geçmiştir
Eskişehir	Ahmet Oğuz	MP'ye geçmiştir
İçel	Haydar Aslan	Bağımsız olmuştur
İstanbul	Ahmet Kemal Silivrili	Bağımsız olmuştur
Kütahya	Ahmet Tahtakılıç	MP'ye geçmiştir
Muğla	Necati Erdem	Bağımsız olmuştur
	Mithat Sakaroğlu	Bağımsız kalmıştır

Millet Partisine Katılan Milletvekilleri (19 Kişi)		
Afyon	Sadık Aldoğan	DP'den gelmiştir
	Mehmet Aşkar	MDG'den gelmiştir
	Hasan Dinçer	MDG'den gelmiştir
	Şahin Laçın	MDG'den gelmiştir
Çanakkale	Behçet Gökçen	MDG'den gelmiştir
Denizli	Ali Rıza Kırsever	MDG'den gelmiştir
	Reşat Aydınli	Bağımsızdan gelmiştir
	Fethi Erimçağ	MDG'den gelmiştir
	Bahattin Öğütmen	DP'den gelmiştir
Edirne	Mehmet Öktem	DP'den gelmiştir
Eskişehir	Ahmet Oğuz	MDG'den gelmiştir
İstanbul	Enis Akaygen	DP'den gelmiştir
	Fevzi Çakmak	Bağımsızdan gelmiştir
	Osman Nuri Köni	DP'den gelmiştir
Kütahya	Ahmet Tahtakılıç	MDG'den gelmiştir
Muğla	Asım Gürsu	DP'den gelmiştir
Sinop	Suphi Batur	DP'den gelmiştir
	Enver Kök	DP'den gelmiştir
	Yusuf Kemal Tengirşenk	DP'den gelmiştir

Millet Partisinden Çekilen Milletvekilleri (1 Kişi)		
Denizli	Reşat Aydınlı	Bağımsız olmuştur

Siyasi Partilere Katılan Bağımsızlar (11 Kişi)		
Burdur	Ahmet Ali Çınar	DP'ye katılmıştır
Çanakkale	Niyazi Çıtakoğlu	CHP'ye katılmıştır
	Nurettin Ünen	CHP'ye katılmıştır
Denizli	Reşat Aydınlı	MP'ye katılmıştır
İstanbul	Mareşal Fevzi Çakmak	MP'ye katılmıştır
Kütahya	Memduh İspartalığıl	CHP'ye katılmıştır
Maraş	Emin Soysal	CHP'ye katılmıştır
Mardin	Abdülkadir Kalav	DP'ye katılmıştır
Muğla	Necati Erdem	CHP'ye katılmıştır
Muş	Hamdi Dayı	DP'ye katılmıştır
Niğde	Ferit Ecer	DP'ye katılmıştır

Siyasi Partilerden / MDG'den Ayrılarak Bağımsızlara Katılan Milletvekilleri (17 Kişi)		
Afyon	Hazım Bozca	MDG'den çekilmiştir
Burdur	Fahrettin Altay	CHP'den çekilmiştir
	Ahmet Ali Çınar	MDG'den çekilmiştir
Çanakkale	Niyaz, Çitakoğlu	DP'den çekilmiştir
	Nurettin Ünen	DP'den çekilmiştir
Denizli	Reşat Aydınli	MP'den çekilmiştir
Eskişehir	Emin Sazak	DP'den çıkarılmıştır
İçel	Haydar Aslan	MDG'den çekilmiştir
İstanbul	Ahmet Kemal Silivrili	MDG'den çekilmiştir
	Hamdullah Suphi Tanrıöver	CHP'den çekilmiştir
Kütahya	Memduh İspartalıgil	DP'den çekilmiştir
Muğla	Necati Erdem	MDG'den çekilmiştir
	Mithat Sakaroğlu	MDG'den çekilmiştir
Muş	Hamdi Dayı	CHP'den çekilmiştir
Niğde	Ferit Ecer	CHP'den çekilmiştir
Tunceli	Necmettin Sahir Sılan	CHP'den çekilmiştir
Van	İbrahim Arvas	CHP'den çekilmiştir

D. VIII. DÖNEM (1946 – 1950) STATÜ DEĞİŞTİREN MİLLETVEKİLLERİ

VIII. Dönemde (1946 – 1950) Statü Değiştiren Milletvekilleri (39 Kişi)					
<i>(Partiden partiye / Partiden Bağımsız / Bağımsızdan partiye geçenler)</i>					
		Seçildiği Parti	Hareketler		
			I	II	III
Afyonkarahisar	Mehmet Aşkar	DP	MDG	MP	-
	Hazım Bozca	DP	MDG	BAĞ.	-
	Hasan Dinçer	DP	MDG	MP	-
	Şahin Laçın	DP	MDG	MP	-
	Sadık Aldoğan	DP	MP	-	-
Burdur	Fahrettin Altay	CHP	BAĞ.	-	-
	Ahmet Ali Çınar	BAĞ.	DP	MDG	BAĞ.
Çanakkale	Nurettin Ünen	DP	BAĞ.	CHP	-
	Niyazi Çıtakoğlu	DP	BAĞ.	CHP	-
	Behçet Gökçen	DP	MDG	MP	-
	Ali Rıza Kırsever	DP	MDG	MP	-
Denizli	Reşat Aydın	BAĞ.	MP	BAĞ.	-
Edirne	Fethi Erimçağ	DP	MDG	MP	-
	Bahattin Ögütmen	DP	MP	-	-
	Mehmet Öktem	DP	MP	-	-
Eskişehir	Emin Sazak	DP	BAĞ.	CHP	-
	Ahmet Oğuz	DP	MDG	MP	-
İçel	Haydar Aslan	DP	MDG	BAĞ.	-

İstanbul	H. Suphi Tanrıöver	CHP	BAĞ.	-	-
	Ahmet Kemal Silivrili	DP	MDG	BAĞ.	-
	Fevzi Çakmak	BAĞ.	MP	-	-
	Osman Nuri Köni	DP	MP	-	-
	Enis Akaygen	DP	MP	-	-
Kütahya	Memduh Ispartalıgil	DP	BAĞ.	CHP	-
	Ahmet Tahtakılıç	DP	MDG	MP	-
Manisa	Y. Muammer Alakant	CHP	DP	-	-
Maraş	Emin Soysal	BAĞ.	CHP	-	-
Mardin	Abdülkadir Kalav	CHP	BAĞ.	DP	-
Muğla	Necati Erdem	DP	MDG	BAĞ.	CHP
	Mithat Sakaroğlu	DP	MDG	BAĞ.	-
	Asım Gürsu	DP	MP	-	-
Muş	Hamdi Dayı	CHP	BAĞ.	DP	-
Niğde	Ferit Ecer	CHP	BAĞ.	DP	-
Sinop	Enver Kök	DP	MP	-	-
	Yusuf Kemal Tengirşenk	DP	MP	-	-
	Suphi Batur	DP	MP	-	-
Tunceli	Necmettin Sahir Sılan	CHP	BAĞ.	-	-
Van	İbrahim Arvas	CHP	BAĞ.	-	-
Zonguldak	Ali Rıza İncealemdaroğlu	CHP	DP	-	-
→ I. Hareket				: 17 Kişi	
→ II. Hareket				: 20 Kişi	
→ III. Hareket				: 2 Kişi	
→ Statü Değiştiren Mv. Sayısı				: 39 Kişi	

III. BÖLÜM

TBMM IX. DÖNEM (14 Mayıs 1950 – 2 Mayıs 1954)

A. 1950 SEÇİMİ SONUÇLARI

B. 1950 -1954 YILLARI ARASI SİYASİ GELİŞMELER

C. IX. DÖNEMDE MECLİS ARİTMETİĞİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM

A. 1950 SEÇİMİ SONUÇLARI

TBMM'nin IX. Dönemi, 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimiyle başlamış, 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimiyle son bulmuştur.

Bu dönem, çok partili dönemin serbest seçimlerle oluşmuş ilk Meclisidir. Dönemin başlangıcında Mecliste 3 parti yer almaktaydı: Cumhuriyet Halk Partisi (*CHP*), Demokrat Parti (*DP*) ve Millet Partisi (*MP*).

Dönem içerisinde TBMM'de bulunan parti sayısında değişiklikler yaşanmış, Mecliste temsil edilen bir parti (*MP*) kapatılmış, buna karşılık bazı milletvekillerinin katılımıyla oluşturulan iki yeni partiyle (*CMP ile TKP*), Meclisteki parti sayısı dönem sonuna doğru 4 olmuştur.

Seçim Sonuçları

1950 seçimine 3 siyasî parti katılmış (*CHP, DP ve MP*) ve bu partilerin tümü Meclise girmiştir. TBMM'nin IX. Döneminde görev yapacak 487 milletvekilinin 416'sını DP, 69'unu CHP, 1'ini MP çıkarmış; 1 milletvekili ise Bağımsız olarak seçilmiştir.

İki seçim çevresinden seçilen 12 milletvekilinin birer seçim çevresini tercih etmesi ve DP listesinde yer alan 7 Bağımsız adayın milletvekili seçilmiş olmaları nedeniyle bu parti, Mecliste fiilen 397 milletvekiliyle temsil edilmiş, Meclisteki Bağımsız milletvekillerinin sayısı da 7'ye çıkmıştır. Durum Tablo 3.1'de verilmiştir.

14 Mayıs 1950 Seçimi Sonucunda Mecliste Yer Alan Milletvekili Sayısı			
Tablo 3.1			
	Toplam Mv.	İki Seçim Çevresinden Seçilen Mv.	Mecliste Fiilen Yer Alan Mv.
DP	409	12	397
CHP	69	-	69
MP	1	-	1
Bağımsız (<i>DP Listesinde Yer Alarak Seçilen</i>)	7	1 ^(*)	6
Bağımsız (<i>Bağımsız Aday Olarak Seçilen</i>)	1	-	1
Toplam	487	13	474

Kaynak: Tuncer, Erol. 1950 Seçimleri, s. 125. (*) DP listelerinde Bağımsız aday olarak seçime katılarak İstanbul ve Eskişehir'den milletvekili seçilen Ali Fuat Cebesoy, Eskişehir'i tercih etmiştir.

B. 1950 – 1954 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞMELER¹

IX. Dönem boyunca Meclis aritmetiğinde yaşanan değişikliklerin bir kısmı çeşitli nedenlerle boşalan sandalyelerden, bir kısmı ise milletvekillerinin parti değiştirmelerinden kaynaklanmıştır.

Türkiye Köylü Partisinin Kurulması

19 Mayıs 1952’de kurulan Türkiye Köylü Partisi (*TKP*) ile Meclisteki siyasî parti sayısı 4’e çıkmıştır. Demokrat Partiden ayrılan Seyhan milletvekilleri Remzi Oğuz Arık, Yusuf Ziya Eker ve Cezmi Türk ile Çanakkale milletvekili Süreyya Endik partinin kurucuları arasındadır.

Böylece DP’den TKP’ye 4 milletvekili geçmiştir. Bu geçişler, IX. Dönemde Meclis aritmetiğinde yaşanan ilk değişim olmuştur.

Parti, 16 Ekim 1958’de Cumhuriyetçi Millet Partisiyle birleşecek ve adı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (*CKMP*) olarak değiştirilecektir.²

Millet Partisinin Kapatılması

20 Temmuz 1948’de kurulan ve 8 Temmuz 1953’te geçici olarak kapatılan Millet Partisi, 27 Ocak 1954’te Mahkeme kararıyla³ kesin olarak kapatıldı.

Millet Partisi, VIII. ve IX. Dönemlerde TBMM’de temsil edilen 3’üncü partiydi. Bu partinin kapatılmasıyla TBMM’deki siyasî parti sayısı yeniden 3’e düşmüştür.

Cumhuriyetçi Millet Partisinin Kurulması

10 Şubat 1954’te Cumhuriyetçi Millet Partisi (*CMP*) kuruldu. Parti, kapatılan Millet Partisinin ileri gelenleri tarafından kurulmuştu: Kurucular arasında kapatılan MP’nin Milletvekilleri Abdurrahman Boyacıgiller ve Osman Bölükbaşı yer almıştır.

¹ Bu bölümdeki bilgiler Erol Tuncer. 1954 Seçimleri, s. 43 ve s. 53’den alınmıştır.

² Erol Tuncer. Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877 – 2002), TESAV Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, s. 462.

³ O Dönemde Anayasal sistemimizde Anayasa Mahkemesi yoktu. O nedenle siyasal partilerin kapatılmasına ilişkin davalar yerel mahkemelerde görülüyordu.

C. IX. DÖNEMDE MECLİS ARİTMETİĞİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM

IX. Dönemde Meclis aritmetiğinde yaşanan değişim, birden çok nedenden kaynaklanmıştır.

TBMM'de 44 sandalye boşalmıştır¹

- 13 milletvekili iki seçim çevresinden seçildiği için bu çevrelerden birini tercih etmiş; dolayısıyla dönemin başlangıcında 13 sandalye boş kalmıştır.
- 2 milletvekilinin seçim tutanağı reddedilmiştir.
- 5 kişi milletvekilliğinden çekilmiştir.
- 24 milletvekili vefat etmiştir.

Mecliste boşalan sandalyeler için ara seçimler yapılmıştır

IX. Dönem içerisinde boşalan sandalyeler için yapılan ara seçimlerde, 20 milletvekili seçilerek Meclise girmiştir.

37 milletvekilinin siyasal statüsünde değişiklik yaşanmıştır

Partilerinden çıkarılan / çekilen milletvekilleri başka partilere geçmiş ya da bağımsız kalmıştır. Bağımsızlardan da partilere geçiş yaşanmıştır.

Bu şekilde statü değiştiren milletvekillerinin sayısı 37 olmuştur. Bu sayı TBMM'deki sandalye sayısının % 7,60'ını oluşturmaktadır (37/487). Bu milletvekillerinin:

- 24'ü 1 kez,
- 11'i 2 kez,
- 2'si ise 3 kez yer değiştirmiştir.

IX. Dönemde TBMM aritmetiğindeki yaşanan değişim Tablo 3.2'de özetlenmiştir.

¹ TBMM Ad Defteri, Dönem: VII, s. 37, 38.

1950 – 1954 Seçimleri Arasında Meclis Aritmetiğindeki Değişim (Özet Tablo)							
Tablo 3.2							
	DP	CHP	MP	CMP	TKP	BAĞ.	Topl.
14 Mayıs 1950 Seçim Sonucu	409	69	1	-	-	(1 +7)	487
Çevre Tercihi Nedeniyle Boşalanlar	- 12	-	-	-	-	- 1	- 13
Tutanağı Reddedilenler	-	- 2	-	-	-	-	- 2
Mv. den Çekilenler	- 5	-	-	-	-	-	- 5
Vefat Edenler	- 18	- 5	-	-	- 1	-	- 24
Ara Seçimle Gelenler	+ 18	+ 2	-	-	-	-	+ 20
Partiden Çekilenler	- 10	- 12	- 4	-	-	- 13	-39
Partiden Çıkarılanlar	- 12	-	-	-	-	-	- 12
Partiye Katılanlar	+ 14	-	+ 3	+ 2	+ 6	+ 27	+52
Aritmetik Değişim	- 25	- 17	-	+ 2	+ 5	+ 13	- 23
2 Mayıs 1954 Mv. Sayısı	384	52	-	2	5	21	464
2 Mayıs 1954'de TBMM'deki Boş Sandalye Sayısı: 23							

- TBMM'deki parti sayısı dönem başında 3 iken dönem sonunda 4'e çıkmıştır.
- 1950 seçimlerinde 487 milletvekili seçilmiş, dönem sonunda Meclisteki sandalye sayısı 464'e düşmüştür. 1954 seçimleri öncesinde Meclisteki boş sandalye sayısı 23 olmuştur.
- CHP'nin dönem başında 69 olan milletvekili sayısı dönem sonunda 52'ye inmiştir.
- DP'nin dönem başında 409 olan milletvekili sayısı dönem sonunda 384'e inmiştir.
- MP'ye 3 milletvekili katılmış, 4 milletvekili ayrılmıştır. Dönem başında 1 milletvekili çıkarmış olan MP'nin dönem sonunda Mecliste sandalyesi kalmamıştır.
- Dönem içerisinde kurulan TKP'nin dönem sonundaki milletvekili sayısı 5 olmuştur.
- Dönem içerisinde kurulan CMP'ye 2 milletvekili katılmıştır.
- Bağımsız milletvekillerinin dönem başında 8 olan sayısı, dönem sonunda 21'e çıkmıştır.

III. BÖLÜM

EKLER

- A. TBMM'DE ÇEŞİTLİ NEDENLERLE BOŞALAN SANDALYELER
- B. ARA SEÇİMLERDE SEÇİLEN MİLLETVEKİLLERİ
- C. SİYASİ PARTİLERDEN ÇEKİLEN / ÇIKARILAN MİLLETVEKİLLERİ
- D. IX. DÖNEM (1950-1954) STATÜ DEĞİŞTİREN MİLLETVEKİLLERİ

A. TBMM'DE ÇEŞİTLİ NEDENLERLE BOŞALAN SANDALYELER

İki Seçim Çevresinden Birini Tercih Eden Milletvekilleri (13 Kişi)		
Ali İhsan Sâbis	A.Karahisar – Denizli	A. Karahisar'ı tercih etmiştir
Osman Şevki Çiçekdağ	Ankara – Kırşehir	Ankara'yı tercih etmiştir
Fahri Belen	Bolu – Çanakkale	Bolu'yu tercih etmiştir
Ali Fuad Cebesoy (*)	İstanbul – Eskişehir	Eskişehir'i tercih etmiştir
Refik Koraltan	İçel – Balıkesir	İçel'i tercih etmiştir
Celâl Bayar	İstanbul – Bursa	İstanbul'u tercih etmiştir
Fuad Köprülü	İstanbul – Aydın	İstanbul'u tercih etmiştir
Adnan Menderes	İstanbul – Aydın	İstanbul'u tercih etmiştir
Halil Özyörük	İstanbul – İzmir	İzmir'i tercih etmiştir
İhsan Şerif Özgen	Bilecik – Kütahya	Kütahya'yı tercih etmiştir
Samet Ağaoğlu	Muğla – Manisa	Manisa'yı tercih etmiştir
Refik Şevket İnce	İzmir – Manisa	Manisa'yı tercih etmiştir
F. Lûtfi Karaosmanoğlu	Aydın – Manisa	Manisa'yı tercih etmiştir

Kaynak: T.B.M.M. İsim Defteri, Dönem IX, s. 57.

(*) Bağımsız seçilen Ali Fuad Cebesoy dışında kalan 12 milletvekili DP'lidir.

Tutanağı Reddedilen Milletvekilleri (2 Kişi) (*)			
Kastamonu	Tahsin Coşkan	Zonguldak	Sebati Ataman

Kaynak: T.B.M.M. İsim Defteri, Dönem IX, s. 56.

(*) CHP milletvekilleri.

Milletvekilliğinden Çekilenler (5 Kişi) (*)			
Ankara	Salâhaddin Adil	Niğde	Necip Bilge
Kayseri	Suad Hayri Ürgüblü (**)	Sivas	İlhan Dizdar
Manisa	Kâzım Taşkent		

Kaynak: T.B.M.M. İsim Defteri, Dönem IX, s. 56.

(*) Bu milletvekillerinin tümü DP'lidir. (**) DP listesinde Bağımsız olarak yer alan Suad Hayri Ürgüblü, 1'nci İctimada partiye katılmıştır. 2'nci İctimada Bon Büyükelçiliğine tâyininden dolayı mebusluktan istifa etmiştir.

Vefat Eden Milletvekilleri (24 Kişi) ⁽¹⁾			
Amasya	Cevdet Topçu	Konya	Ziya Barlas
Bitlis	Muhtar Ertan ⁽²⁾		Ömer Rıza Doğrul
Bursa	Halil Ayan	Malatya	Şefik Tugay ⁽²⁾
Denizli	Hüsnü Akşit	Seyhan	Remzi Oğuz Arık ⁽³⁾
	Fikret Karabudak	Sinob	Cevdet Kerim İncedayı ⁽²⁾
Diyarbakır	Yusuf Kâmil Aktuğ	Sivas	Mahir Türkay
Eskişehir	İsmail Hakkı Çevik		Reşat Şemsettin Sırer ⁽²⁾
Gümüşhane	Raşit Gürgen	Tekirdağ	Yusuf Ziya Tuntaş
İstanbul	Salamon Adato	Tokad	Nuri Turgut Topcuoğlu
	Senihi Yürüten	Trabzon	Tevfik Koral ⁽²⁾
Kastamonu	Galip Deniz	Urfa	Ömer Cevheri
	Ahmet Keskin	Zonguldak	Esat Kerimol

Kaynak: T.B.M.M. İsim Defteri, Dönem IX, s. 55.

(1) İsim Defterinde yer alan Kayseri Milletvekili İsmail Berkok, 2 Mayıs 1954 seçiminden sonra (10 Mayıs 1954 tarihinde) vefat ettiği için listeye alınmamıştır.

(2) CHP milletvekilleri.

(3) TKP milletvekili.

B. ARA SEÇİMLERDE SEÇİLEN MİLLETVEKİLLERİ (20 KİŞİ)

16 Eylül 1951 Ara Seçimi Sonucu Meclise Giren Milletvekilleri		
Aydın	Nail Geveci	Demokrat Parti
	Cevat Ülkü	Demokrat Parti
	Lûtfi Ülkümen	Demokrat Parti
Balıkesir	Mücteba İştın	Demokrat Parti
Bilecik	Yümnü Üresin	Demokrat Parti
Bitlis	Nusrettin Barut	Demokrat Parti
Bursa	Kenan Yılmaz	Demokrat Parti
Çanakkale	Nusret Kirişçiöğlü	Demokrat Parti
Denizli	Baha Akşit	Demokrat Parti
Eskişehir	Ekrem Baysal	Demokrat Parti
Gümüşhane	Ahmet Kemal Varınca	Demokrat Parti
İstanbul	Hâdi Hüsman	Demokrat Parti
	Seyfi Oran	Demokrat Parti
İzmir	Perteve Arat	Demokrat Parti
Kastamonu	Ziya Termen	Demokrat Parti
Kırşehir	Elvan Kaman	Demokrat Parti
Muğla	Nâtık Poyrazoğlu	Demokrat Parti
Sinob	Muhtar Acar	Cumhuriyet Halk Partisi
Sivas	Reşat Şemsettin Sirer	Cumhuriyet Halk Partisi
Zonguldak	Esat Kerimol	Demokrat Parti

Kaynak: T.B.M.M. İsim Defteri, Dönem IX, s. 59-74.

C. SİYASÎ PARTİLERDEN ÇEKİLEN / ÇIKARILAN MİLLETVEKİLLERİ

Cumhuriyet Halk Partisinden Çekilen Milletvekilleri (12 Kişi)		
Bingöl	Feridun Fikri Düşünsel	DP'ye katılmıştır
Bitlis	Salâhattin İnan	DP'ye katılmıştır
Hakkâri	Selim Seven	DP'ye katılmıştır
Hatay	Abdullah Cilli	DP'ye katılmıştır
Kars	Lâtif Aküzüm	DP'ye katılmıştır
	Abbas Çetin	DP'ye katılmıştır
	Veyis Koçulu	DP'ye katılmıştır
	Tezer Taşkiran	Bağımsız kalmıştır
Malatya	Hüseyin Doğan	Bağımsız olmuştur
Ordu	Yusuf Ziya Ortaç	Bağımsız kalmıştır
Trabzon	Mustafa Reşit Tarakçıoğlu	DP'ye katılmıştır
Urfa	Hasan Oral	Bağımsız kalmıştır

Demokrat Partiden Çekilen Milletvekilleri (10 Kişi)		
Diyarbakır	Nazım Önen	Bağımsız olmuştur
Giresun	Arif Hikmet Pamukoğlu	MP'ye katılmıştır
İçel	Halil Atalay	Bağımsız kalmıştır
	Salih İnankur	Bağımsız kalmıştır
	Şahap Tol	Bağımsız kalmıştır
İstanbul	Ahmet Hamdi Başar	Bağımsız kalmıştır
Maraş	Salâhattin Hüdayioğlu	Bağımsız kalmıştır
Seyhan (Adana)	Remzi Oğuz Arık	TKP'ye katılmıştır
	Yusuf Ziya Eker	TKP'ye katılmıştır
	Cezmi Türk	TKP'ye katılmıştır

Demokrat Partiden Çıkarılan Milletvekilleri (12 Kişi)		
Balıkesir	Ali Fahri İşeri	Bağımsız kalmıştır
Çanakkale	Süreyya Endik	Bağımsız olmuştur
Çankırı	Kâzım Arar	Bağımsız olmuştur
	Kemal Atakurt	Bağımsız olmuştur
İsparta	İrfan Aksu	Bağımsız olmuştur
	Said Bilgiç	Bağımsız olmuştur
	Tahsin Tola	Bağımsız olmuştur
Samsun	Hasan Fehmi Ustaoglu	Bağımsız kalmıştır
Tekirdağ	Şevket Mocan	Bağımsız kalmıştır
Tunceli	Hıdır Aydın	Bağımsız kalmıştır
Yozgad	Faik Erbaş	Bağımsız kalmıştır
Zonguldak	Abdurrahman Boyacıgiller	MP'ye katılmıştır

Demokrat Partiye Katılan Milletvekilleri (14 Kişi)		
Bingöl	Feridun Fikri Düşünsel	CHP'den çekilmiştir
Bitlis	Salâhattin İnan	CHP'den çekilmiştir
Hakkâri	Selim Seven	CHP'den çekilmiştir
Hatay	Abdullah Cilli	CHP'den çekilmiştir
İsparta	İrfan Aksu	Bağımsızdan katılmıştır
	Said Bilgiç	Bağımsızdan katılmıştır
	Tahsin Tola	Bağımsızdan katılmıştır
Kars	Lâtif Aküzüm	CHP'den çekilmiştir
	Abbas Çetin	CHP'den çekilmiştir
	Veyis Koçulu	CHP'den çekilmiştir
Kayseri	Suat Hayri Ürgüplü	Bağımsızdan katılmıştır
Malatya	Hüseyin Doğan	Bağımsızdan katılmıştır
Seyhan (Adana)	Sinan Tekelioğlu	Bağımsızdan katılmıştır
Trabzon	Mustafa Reşit Tarakçıoğlu	CHP'den çekilmiştir

Türkiye Köylü Partisine Katılan Milletvekilleri (6 Kişi)		
Çanakkale	Süreyya Endik	Bağımsızdan gelmiştir
Çankırı	Kâzım Arar	Bağımsızdan gelmiştir
	Kemal Atakurt	Bağımsızdan gelmiştir
Seyhan (Adana)	Remzi Oğuz Arık	Bağımsızdan gelmiştir
	Yusuf Ziya Eker	Bağımsızdan gelmiştir
	Cezmi Türk	Bağımsızdan gelmiştir

Millet Partisine Katılan Milletvekilleri (3 Kişi)		
Diyarbakır	Nâzım Önen	Bağımsızdan gelmiştir.
Giresun	Arif Hikmet Pamukoğlu	Bağımsızdan gelmiştir
Zonguldak	Abdurrahman Boyacıgiller	DP'den çıkarılmıştır

Millet Partisinden Çekilen Milletvekili (4 Kişi)		
Diyarbakır	Nazım Önen	Bağımsız kalmıştır
Giresun	Arif Hikmet Pamukoğlu	Bağımsız kalmıştır
Kırşehir	Osman Bölükbaşı	CMP'ye katılmıştır (*)
Zonguldak	Abdurrahman Boyacıgiller	CMP'ye katılmıştır (*)

(*) MP'nin 27 Ocak 1954 tarihinde kapatılması üzerine 12 Şubat 1954 tarihinde kurulan CMP'ye geçmişlerdir.

Cumhuriyetçi Millet Partisine Katılan Milletvekilleri (2 Kişi)		
Kırşehir	Osman Bölükbaşı	MP'den çekilmiştir
Zonguldak	Abdurrahman Boyacıgiller	MP'den çekilmiştir

Siyasi Partilerden Ayrılarak Bağımsız Olan Milletvekilleri (27 Kişi)		
Balıkesir	Ali Fahri İşeri	DP'den çıkarılmıştır
Çanakkale	Süreyya Endik	DP'den çıkarılmıştır
Çankırı	Kâzım Arar	DP'den çıkarılmıştır
	Kemal Atakurt	DP'den çıkarılmıştır
Diyarbakır	Nâzım Önen	DP'den çekilmiş, MP'ye katılmıştır
		MP'den çekilmiştir
Giresun	Arif Hikmet Pamukoğlu	DP'den çekilmiş, MP'ye girmiştir
		MP'den çekilmiştir
Isparta	İrfan Aksu	DP'den çıkarılmıştır
	Sait Bilgiç	DP'den çıkarılmıştır
	Tahsin Tola	DP'den çıkarılmıştır
İçel	Halil Atalay	DP'den çekilmiştir
	Salih İnankur	DP'den çekilmiştir
	Şahap Tol	DP'den çekilmiştir
İstanbul	Ahmet Hamdi Başar	DP'den çekilmiştir
Kars	Tezer Taşkıran	CHP'den çekilmiştir
Malatya	Hüseyin Doğan	CHP'den çekilmiştir
Maraş	Salâhaddin Hüdayioğlu	DP'den çekilmiştir
Ordu	Yusuf Ziya Ortaç	CHP'den çekilmiştir
Samsun	Hasan Fehmi Ustaoglu	DP'den çıkarılmıştır
Seyhan (Adana)	Remzi Oğuz Arık	DP'den çekilmiştir
	Yusuf Ziya Eker	DP'den çekilmiştir
	Cezmi Türk	DP'den çekilmiştir
Tekirdağ	Şevket Mocan	DP'den çıkarılmıştır
Tunceli	Hıdır Aydın	DP'den çıkarılmıştır
Urfa	Hasan Oral	CHP'den çekilmiştir
Yozgad	Faik Erbaş	DP'den çıkarılmıştır

Bağımsızlardan Ayrılarak Siyasi Partilere Katılan Milletvekilleri (13 Kişi)		
Diyarbakır	Nazım Önen	MP'ye katılmıştır
Giresun	Arif Hikmet Pamukoğlu	MP'ye katılmıştır
İsparta	İrfan Aksu	DP'ye geri alınmıştır
	Said Bilgiç	DP'ye geri alınmıştır
	Tahsin Tola	DP'ye geri alınmıştır
Kayseri	Suat Hayri Ürgüplü	DP'ye katılmıştır
Malatya	Hüseyin Doğan	DP'ye katılmıştır
Seyhan (Adana)	Sinan Tekelioğlu	DP'ye katılmıştır
	Kâzım Arar	TKP'ye katılmıştır
	Kemal Atakurt	TKP'ye katılmıştır
	Remzi Oğuz Arık	TKP'ye katılmıştır
	Yusuf Ziya Eker	TKP'ye katılmıştır
	Cezmi Türk	TKP'ye katılmıştır

D. IX. DÖNEM (1950 – 1954) STATÜ DEĞİŞTİREN MİLLETVEKİLLERİ

IX. Dönemde (1950 - 1954) Statü Değiştiren Milletvekilleri (37 Kişi)					
<i>(Partiden partiye / Partiden Bağımsız / Bağımsızdan partiye geçenler)</i>					
		Seçildiği Parti	Hareketler		
			I	II	III
Balıkesir	Ali Fahri İşeri	DP	BAĞ.	-	-
Bingöl	Feridun Fikri Düşünsel	CHP	DP	-	-
Bitlis	Salahattin İnan	CHP	DP	-	-
Çanakkale	Süreyya Endik	DP	BAĞ.	TKP	-
Çankırı	Kâzım Arar	DP	BAĞ.	TKP	-
	Kemal Atakurt	DP	BAĞ.	TKP	-
Diyarbakır	Nazım Önen	DP	BAĞ.	MP	BAĞ.
Giresun	Arif Hikmet Pamukoğlu	DP	BAĞ.	MP	BAĞ.
Hakkâri	Selim Seven	CHP	DP	-	-
Hatay	Abdullah Cilli	CHP	DP	-	-
Isparta	İrfan Aksu	DP	BAĞ.	DP	-
	Sait Bilgiç	DP	BAĞ.	DP	-
	Tahsin Tola	DP	BAĞ.	DP	-
İçel	Halil Atalay	DP	BAĞ.	-	-
	Salih İnankur	DP	BAĞ.	-	-
	Şahap Tol	DP	BAĞ.	-	-
İstanbul	Ahmet Hamdi Başar	DP	BAĞ.	-	-
Kars	Latif Aküzüm	CHP	DP	-	-
	Abbas Çetin	CHP	DP	-	-
	Veyis Koçulu	CHP	DP	-	-
	Tezer Taşkiran	CHP	BAĞ.	-	-

Kayseri	Suat Hayri Ürgüplü	BAĞ.	DP	-	-
Kırşehir	Osman Bölükbaşı	MP	CMP	-	-
Malatya	Hüseyin Doğan	CHP	BAĞ.	DP	-
Maraş	Salahattin Hüdayioğlu	DP	BAĞ.	-	-
Ordu	Yusuf Ziya Ortaç	CHP	BAĞ.	-	-
Samsun	Hasan Fehmi Ustaoglu	DP	BAĞ.	-	-
Seyhan (Adana)	Remzi Oğuz Arık	DP	BAĞ.	TKP	-
	Yusuf Ziya Eker	DP	BAĞ.	TKP	-
	Cezmi Türk	DP	BAĞ.	TKP	-
	Sinan Tekelioğlu	BAĞ.	DP	-	-
Tekirdağ	Şevket Mocan	DP	BAĞ.	-	-
Trabzon	M.Reşit Tarakçıoğlu	CHP	DP	-	-
Tunceli	Hıdır Aydın	DP	BAĞ.	-	-
Urfa	Hasan Oral	CHP	BAĞ.	-	-
Yozgat	Faik Erbaş	DP	BAĞ.	-	-
Zonguldak	Abdurrahman Boyacıgiller	DP	MP	CMP	-
		→ I. Hareket	: 22 Kişi		
		→ II. Hareket	: 13 Kişi		
		→ III. Hareket	: 2 Kişi		
		→ Statü Değiştiren Mv. Sayısı	: 37 Kişi		

IV. BÖLÜM

TBMM X. BÖLÜM (2 Mayıs 1954 – 27 Ekim 1957)

- A. 1954 SEÇİMİ SONUÇLARI**
- B. 1954 -1957 YILLARI ARASI SİYASİ GELİŞMELER**
- C. X. DÖNEMDE MECLİS ARİTMETİĞİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM**

A. 1954 SEÇİMİ SONUÇLARI

TBMM'nin X. Dönemi, 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimiyle başlamış, 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçimiyle son bulmuştur.

Bu dönem, çok partili yaşamın serbest seçimlerle oluşan ikinci Meclisidir. Dönemin başlangıcında Mecliste 3 parti yer almaktaydı: Demokrat Parti (DP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP).

Dönem içerisinde TBMM'de bulunan parti sayısında değişiklikler yaşanmış, Demokrat Partiden ayrılan milletvekillerinin 20 Aralık 1955 tarihinde kurduğu Hürriyet Partisi (Hür. P.) ile Meclisteki parti sayısı 4'e çıkmıştır.

Seçim Sonuçları

1954 seçimine 5 siyasî parti katılmış (DP, CHP, CMP, TKP, İP) ve bu partilerden 3'ü (DP, CHP, CMP) ile Bağımsızlar Meclise girmiştir.

TBMM'nin X. Döneminde görev yapacak 541 milletvekilinin 503'ünü DP, 31'ini CHP, 5'ini CMP çıkarmış; 2 milletvekili ise Bağımsız olarak seçilmiştir.

İki seçim çevresinden seçilen 4 milletvekilinin birer seçim çevresini tercih etmesi ve DP listesinde yer alan 11 Bağımsız adayın milletvekili seçilmiş olmaları nedeniyle bu parti, Mecliste fiilen 488 milletvekiliyle temsil edilmiş, Meclisteki Bağımsız milletvekillerinin sayısı da 13'e çıkmıştır. Durum Tablo 4.1'de verilmiştir.

2 Mayıs 1954 Seçimi Sonucunda Mecliste Fiilen Yer Alan Milletvekili Sayısı				
Tablo 4.1				
	Çıkardığı Milletvekili Sayısı		İki Seçim Çevresinden Seçilen	Mecliste Fiilen Yer Alan
DP	503	- 11 (*)	- 4	488
CHP	31	-	-	31
CMP	5	-	-	5
Bağımsız	2	+ 11 (*)	-	13
Boş Sandalye	-	-	-	4
Toplam	541	-	-	541

Kaynak: Tuncer, Erol. 1954 Seçimleri, s. 106.

(*) DP listesinden seçilen Bağımsızlar, partinin çıkardığı milletvekili sayısından düşülmüş ve Bağımsızlara eklenmiştir.

B. 1954 – 1957 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞMELER¹

Hürriyet Partisinin Kuruluşu

İspat hakkı teklifi ile yola çıkan DP'li milletvekillerinin başlattığı hareket, 20 Aralık 1955'de Hürriyet Partisinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Partinin kuruluş çalışmalarını Rifkı Salim Burçak şöyle anlatmaktadır:²

Şu halde ispat hakkı etrafında toplanan milletvekillerinin sayısı şimdi 19 a yükselmişti. 19'ların delegelik sıfatlarını kaldırmayı ve kendilerini Haysiyet Divanına vermeyi kararlaştırdık. Gece yarısı toplantıya çağrılan Haysiyet Divanı, az sonra kararını verdi: Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Ekrem Hayri Üstündağ, Sabahattin Çıracıoğlu, Zeyyat Ebüzziya, Behçet Kayaalp, Muzaffer Timur, İsmail Hakkı Akyüz, Safaeddin Karanakçı, Ragıp Karaosmanoğlu partiden çıkarılmışlardı. Haysiyet Divanı diğer on kişi hakkında ise tevsii tahkikat kararı vermişti. Birkaç saat sonra da büyük kongre toplanıyordu.

İspat hakkı kanun teklifine ilk imzayı koyan 10 kişi ise kongrenin son günü partiden istifa edeceklerdi. İspatçılar veya 19 lar adıyla anılan bu 19 kişiye, partiden daha önce çıkarılmış olan Urfa milletvekili Feridun Ergin'le Hatay milletvekili Şekip İnal da katılınca sayıları 21 e yükseldi ve adlarına "21 ler" denilmeye başladı. "21'ler" 19 Kasım günü Ankara milletvekili Şeref Kamil Mengü'nün evinde bir basın toplantısı yaparak yakında yeni bir parti kuracaklarını ve partinin adının "Hürriyet Partisi" olacağını, program ve tüzük hazırlanır hazırlanmaz partinin faaliyete geçeceğini açıkladılar.

Kuruluş hazırlıkları yapılan Hürriyet Partisine katılmak üzere DP'den 8 milletvekili daha ayrıldı. Parti, 28'i milletvekili olmak üzere 32 kurucu tarafından 20 Aralık 1955'te kuruldu.³ Kurucu milletvekilleri şunlardır:

İsmail Hakkı Akyüz, Muammer Alakant, Ekrem Ali Can, Raif Aybar, Yusuf Azizoğlu, Muhlis Bayramoğlu, Fethi Çelikbaş, Sabahattin Çıracıoğlu, Ziyad Ebüzziya, Mustafa Ekinci, Feridun Ergin, Muhlis Ete, Turan Güneş, Enver Güreli, Şekip İnal, Hasan Hürşit Kangal, Safaeddin Karanakçı, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Ragıp Karaosmanoğlu, Behçet Kayaalp, Şeref Kâmil Mengü, Emrullah Nutku, Ekrem Ocaklı, Asım Okur, İbrahim Öktem, İhsan Hamit Tiğrel, Muzaffer Timur ve Ekrem Hayri Üstündağ.

Diğer kurucular ise; *Enver Adakan (Yüksek Mühendis), Nihat Reşat Belger (Doktor), Yusuf Adil Egelı (Emekli Korgeneral) ve Avukat Emin Paksüt'tür.* Genel Başkanlığa gizli oyla seçilen Ekrem Hayri Üstündağ sağlık durumu nedeniyle bu görevi kabul edemeyince bu göreve Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu getirilmiştir.⁴

¹ Bu bölümdeki bilgiler Erol Tuncer. 1957 Seçimleri, TESAV Yayınları, Ankara 2010, s. 38 ve 39'dan alınmıştır.

² Prof. Rifkı Salim Burçak. *On Yılın Anıları (1950 – 1960)*, Ocak 1998, Ankara, s. 335 – 337.

³ 29'lar Grubu içinde yer alan Ağrı milletvekili Kasım Küfrevi kuruluş bildirisini imzalamamıştır. (21 Aralık 1955 günlü Milliyet Gazetesi.)

⁴ Prof. Rifkı Salim Burçak, s. 338.

C. X. DÖNEMDE MECLİS ARİTMETİĞİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM

X. Dönemde Meclis aritmetiğinde yaşanan değişimler, birden çok nedenden kaynaklanmıştır.

TBMM'de 23 sandalye boşalmıştır¹

- 4 milletvekili iki seçim çevresinden seçildiği için bu çevrelerden birini tercih etmiş; dolayısıyla dönemin başlangıcında 4 sandalye boş kalmıştır.
- 3 kişi milletvekilliğinden çekilmiş,
- 16 milletvekili vefat etmiştir.

Bu dönemde ara seçim yapılmamıştır

IX. Dönem içerisinde boşalan sandalyeler için ara seçim yapılmamıştır.

55 milletvekilinin siyasi statüsünde değişiklikler yaşanmıştır

Partilerinden çıkarılan /çekilen milletvekili başka partilere geçmiş ya da bağımsız kalmıştır. Bağımsızlardan da partilere geçiş yaşanmıştır.

Bu şekilde statü değiştiren milletvekillerinin sayısı 55 olmuştur. Bu sayı TBMM'nin % 10,17'sini oluşturmaktadır (55/541). Bu milletvekillerinden;

- 14'ü 1 kez,
- 39'u 2 kez,
- 2'si ise 3 kez yer değiştirmiştir,

X. Dönemde TBMM aritmetiğinde yaşanan değişim Tablo 4.2'de özetlenmiştir.

¹ TBMM Ad Defteri, Dönem: VII, s. 37, 38.

1954 – 1957 Seçimleri Arasında Meclis Aritmetiğindeki Değişim (Özet Tablo)						
Tablo 4.2						
	DP	CHP	CMP	Hür. P.	BAĞ.	Topl.
2 Mayıs 1954 Seçim Sonucu	503	31	5	-	2	541
Çevre Tercihi Nedeniyle Boşalanlar	- 4	-	-	-	-	- 4
DP Listelerinden Seçilen Bağımsızlar	- 11	-	-	-	+ 11	-
Vefat Edenler	- 16	-	-	-	-	- 16
Milletvekilliğinden Çekilenler	- 3	-	-	-	-	- 3
Partiden Çekilenler	- 27	- 1	- 1	- 2	- 47	- 78
Partiden Çıkarılanlar	- 20	-	-	-	-	- 20
Partiye Katılanlar	+ 10	+ 2	-	+ 37	+ 49	+ 98
Aritmetik Değişim	- 71	+ 1	- 1	+ 35	+ 13	- 23
27 Ekim 1957'deki Mv. Sayısı	432	32	4	35	15	518
27 Ekim 1957'de TBMM'deki Boş Sandalye Sayısı: 23						

- TBMM'deki parti sayısı dönem başında 3 iken dönem sonunda 4'e çıkmıştır.
- CHP'nin dönem başında 31 olan milletvekili sayısı dönem sonunda 32'ye yükselmiştir.
- DP'nin dönem başında 503 olan milletvekili sayısı dönem sonunda 432'ye inmiştir.
- Hürriyet Partisine 37 milletvekili katılmış, daha sonra 2 milletvekili partiden çekilmiştir. Dönem başında Mecliste sandalyesi olmayan Hürriyet Partisinin dönem sonundaki sandalye sayısı 35 olmuştur.
- Dönem başında 2 olan Bağımsız üye sayısı, dönem sonunda 15'e çıkmıştır.
- 1957 seçimlerinde 541 milletvekili seçilmiş, dönem sonunda Meclisteki sandalye sayısı 518'e düşmüş, dönem sonunda Meclisteki boş sandalye sayısı 23 olmuştur.

IV. BÖLÜM

EKLER

- A. TBMM'DE ÇEŞİTLİ NEDENLERLE BOŞALAN SANDALYELER
- B. SİYASİ PARTİLERDEN ÇEKİLEN / ÇIKARILAN MİLLETVEKİLLERİ
- C. IX. DÖNEM (1954-1957) STATÜ DEĞİŞTİREN MİLLETVEKİLLERİ

A. TBMM'DE ÇEŞİTLİ NEDENLERLE BOŞALAN SANDALYELER

İki Seçim Çevresinden Birini Tercih Eden Milletvekilleri (4 Kişi) (*)		
Adnan Menderes	İstanbul – Aydın	İstanbul'u tercih etmiştir
Celâl Bayar	İstanbul – Bursa	İstanbul'u tercih etmiştir
Refik Koraltan	İçel – Kocaeli	İçel'i tercih etmiştir
Fuad Köprülü	İstanbul – Zonguldak	İstanbul'u tercih etmiştir

(*) 4 milletvekili de DP'lidir.

Milletvekilliğinden Çekilenler (3 Kişi) (*)			
Kemal Atay	İstanbul	Sabih Duralı	Zonguldak
Ahmet Kınık	Seyhan		

(*) Milletvekillerinin tümü DP'lidir.

Vefat Eden Milletvekilleri (16 Kişi) (*)			
Afyonkarahisar	Saip Özer	İzmir	Arif Güngören
Ankara	O. Şevki Çiçekdağ		Kastamonu
		Şeref Kâmil Mengü	
Antalya	Enver Karan	Kayseri	İsmail Berkok
Balıkesir	Ahmet Karagür		Osman Nuri Deniz
Çoruh	Zihni Ural	Kırklareli	Mahmut Erbil
Diyarbakır	Eyüp Şahin	Seyhan	Salim Serçe
Eskişehir	Salih Fuad Keçeci	Trabzon	Sami Orberk

(*) Milletvekillerinin tümü DP'lidir.

B. SİYASÎ PARTİLERDEN ÇEKİLEN / ÇIKARILAN MİLLETVEKİLLERİ

Cumhuriyet Halk Partisine Katılan Milletvekilleri (2 Kişi)		
Zonguldak	Hüseyin Balık	DP'den gelmiştir
Kırşehir	Osman Alişiroğlu	CMP'den gelmiştir

Cumhuriyet Halk Partisi'nden Çekilen Milletvekilleri (1 Kişi)		
Sinop	Server Somuncuoğlu	Bağımsız olmuştur

Demokrat Partiden Çekilen Milletvekilleri (27 Kişi)		
Ağrı	Kasım Küfrevi	Bağımsız kalmıştır (*)
Ankara	Muhlis Bayramoğlu	Bağımsız olmuştur (**)
	Şeref Kâmil Mengü	Bağımsız olmuştur
	Muhlis Ete	Bağımsız olmuştur
Antalya	Asım Okur	Bağımsız olmuştur
Balıkesir	Enver Güreli	Bağımsız olmuştur
Bolu	Fahri Belen	Bağımsız kalmıştır
Burdur	Fethi Çelikbaş	Bağımsız olmuştur
Bursa	İbrahim Öktem	Bağımsız olmuştur
	Raif Aybar	Bağımsız olmuştur
Çankırı	Celâl Boynuk	Bağımsız kalmıştır
Diyarbakır	Yusuf Azizoğlu	Bağımsız olmuştur
	Mustafa Ekinci	Bağımsız olmuştur
Elâzığ	Suphi Ergene	Bağımsız olmuştur
Gümüşhane	Ekrem Ocaklı	Bağımsız olmuştur
Hatay	Şekip İnal	Bağımsız olmuştur
Isparta	İrfan Aksu	Bağımsız olmuştur

İstanbul	Nazım Bezmen	Bağımsız olmuştur
	Fuat Köprülü	Bağımsız kalmıştır
İzmir	Cihad Baban	Bağımsız olmuştur
Kocaeli	Ekrem Alican	Bağımsız olmuştur
	Turan Güneş	Bağımsız olmuştur
Konya	Muammer Obuz	Bağımsız kalmıştır
	Rüştü Özal	Bağımsız kalmıştır
Manisa	Yunus Muammer Alakant	Bağımsız olmuştur
Tokat	Hasan Kangal	Bağımsız olmuştur
Trabzon	Emrullah Nutku	Bağımsız olmuştur

(*) Devre sonuna kadar Bağımsız kalanlar.

(**) Bağımsız olduktan sonra başka partiye geçenler.

Demokrat Partiden Çıkarılan Milletvekilleri (20 Kişi)		
Bilecik	İsmail Selçuk Çakıroğlu	Bağımsız olmuştur
Burdur	Behçet Kayaalp	Bağımsız olmuştur
Bursa	Sabahattin Çıracıoğlu	Bağımsız olmuştur
Çanakkale	Safaeddin Karanakçı	Bağımsız olmuştur
Diyarbakır	Ragıp Karaosmanoğlu	Bağımsız olmuştur
Edirne	Cemal Köprülü	Bağımsız olmuştur
Elâzığ	Selâhattin Toker	Bağımsız olmuştur
Erzurum	Hamid Şevket İnce	Bağımsız kalmıştır
Hatay	Şekib İnal	Bağımsız olmuştur
İstanbul	Mükerrem Sarol	Bağımsız olmuştur (Geçici olarak)
İzmir	Ekrem Hayri Üstündağ	Bağımsız olmuştur
Kastamonu	Ziya Termen	Bağımsız olmuştur
Konya	Ziyad Ebüzziya	Bağımsız olmuştur
Manisa	Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu	Bağımsız olmuştur

Seyhan	İsmet Uslu	Bağımsız olmuştur
Tekirdağ	İsmail Hakkı Akyüz	Bağımsız olmuştur
Urfa	Muzaffer Timur	Bağımsız olmuştur
	Feridun Ergin	Bağımsız olmuştur
Zonguldak	Hüseyin Balık	Bağımsız olmuştur
	Cemâl Kıpçak	Bağımsız olmuştur

Demokrat Partiye Katılan Milletvekilleri (10 Kişi)		
Bingöl	Ekrem Yıldız	Bağımsızdan katılmıştır
İstanbul	Lütfi Kırdar	Bağımsızdan katılmıştır
İzmir	Behçet Uz	Bağımsızdan katılmıştır
Muş	Gıyasettin Emre	Bağımsızdan katılmıştır
Niğde	Sadettin Ertur	Bağımsızdan katılmıştır
Seyhan	Cavit Oral	Bağımsızdan katılmıştır
	İsmet Uslu	Bağımsızdan katılmıştır
Sinop	Server Somuncuoğlu	Bağımsızdan katılmıştır
Tekirdağ	İsmail Hakkı Akyüz	Bağımsızdan katılmıştır
Urfa	Muzaffer Timur	Bağımsızdan katılmıştır

Cumhuriyetçi Millet Partisinden Çekilen Milletvekilleri (1 Kişi)		
Kırşehir	Osman Alişiroğlu	CHP'ye katılmıştır

Hürriyet Partisinden Çekilen Milletvekilleri (2 Kişi)		
Tekirdağ	İsmail Hakkı Akyüz	DP'ye katılmıştır
Urfa	Muzaffer Timur	DP'ye katılmıştır

Hürriyet Partisine Katılan Milletvekilleri (37 Kişi)		
Ankara	Muhlis Bayramoğlu	Bağımsız'dan katılmıştır
	Muhlis Ete	Bağımsız'dan katılmıştır
	şeref Kâmil Mengü	Bağımsız'dan katılmıştır
Antalya	Asım Okur	Bağımsız'dan katılmıştır
Balıkesir	Enver Güreli	Bağımsız'dan katılmıştır
Bilecik	İsmail Selçuk Çakıroğlu	Bağımsız'dan katılmıştır
Burdur	Fethi Çelikbaş	Bağımsız'dan katılmıştır
	Behçet Kayaalp	Bağımsız'dan katılmıştır
Bursa	Sabahattin Çıracıoğlu	Bağımsız'dan katılmıştır
	Raif Aybar	Bağımsız'dan katılmıştır
	İbrahim Öktem	Bağımsız'dan katılmıştır
Çanakkale	Safaeddin Karanakçı	Bağımsız'dan katılmıştır
Diyarbakır	Rağıp Karaosmanoğlu	Bağımsız'dan katılmıştır
	Yusuf Azizoğlu	Bağımsız'dan katılmıştır
	Mustafa Ekinci	Bağımsız'dan katılmıştır
	İhsan Hamid Tiğrel	Bağımsız'dan katılmıştır
Edirne	Cemâl Köprölü	Bağımsız'dan katılmıştır
Elâziğ	Selâhattin Toker	Bağımsız'dan katılmıştır
	Suphi Ergene	Bağımsız'dan katılmıştır
Gümüşhane	Ekrem Ocaklı	Bağımsız'dan katılmıştır
Hatay	şekib İnal	Bağımsız'dan katılmıştır
Isparta	İrfan Aksu	Bağımsız'dan katılmıştır
İstanbul	Nazım Bezmen	Bağımsız'dan katılmıştır
İzmir	Ekrem Hayri Üstündağ	Bağımsız'dan katılmıştır
	Cihad Baban	Bağımsız'dan katılmıştır
Kastamonu	Ziya Termen	Bağımsız'dan katılmıştır

Kocaeli	Ekrem Alican	Bağımsız'dan katılmıştır
	Turan Güneş	Bağımsız'dan katılmıştır
Konya	Ziyad Ebüzziya	Bağımsız'dan katılmıştır
Manisa	Y. Muammer Alakant	Bağımsız'dan katılmıştır
	F. Lütfi Karaosmanoğlu	Bağımsız'dan katılmıştır
Tekirdağ	İsmail Hakkı Akyüz	Bağımsız'dan katılmıştır
Tokat	Hasan Kangal	Bağımsız'dan katılmıştır
Trabzon	Emrullah Nutku	Bağımsız'dan katılmıştır
Urfa	Muzaffer Timur	Bağımsız'dan katılmıştır
	Feridun Ergin	Bağımsız'dan katılmıştır
Zonguldak	Cemâl Kıpçak	Bağımsız'dan katılmıştır

Bağımsızlardan Ayrılarak Siyasî Partilere Katılan Milletvekilleri (49 Kişi)		
Ankara	Muhlis Bayramoğlu	Hürriyet Partisi
	Muhlis Ete	Hürriyet Partisi
	Şeref Kâmil Mengü	Hürriyet Partisi
Antalya	Asım Okur	Hürriyet Partisi
Bingöl	Ekrem Yıldız	Demokrat Parti
Balıkesir	Enver Güreli	Hürriyet Partisi
Bilecik	İsmail Selçuk Çakıroğlu	Hürriyet Partisi
Bingöl	Ekrem Yıldız	Demokrat Parti
Burdur	Fethi Çelikbaş	Hürriyet Partisi
	Behçet Kayaalp	Hürriyet Partisi
Bursa	Raif Aybar	Hürriyet Partisi
	Sabahattin Çıracıoğlu	Hürriyet Partisi
	İbrahim Öktem	Hürriyet Partisi
Çanakkale	Safaeddin Karanakçı	Hürriyet Partisi
Diyarbakır	Yusuf Azizoğlu	Hürriyet Partisi
	Mustafa Ekinci	Hürriyet Partisi
	Ragıp Karaosmanoğlu	Hürriyet Partisi
	İhsan Hamit Tiğrel	Hürriyet Partisi
Edirne	Cemal Köprülü	Hürriyet Partisi
Elâzığ	Suphi Ergene	Hürriyet Partisi
	Selahattin Toker	Hürriyet Partisi
Gümüşhane	Ekrem Ocaklı	Hürriyet Partisi
Hatay	Şekip İnal	Hürriyet Partisi
Isparta	İrfan Aksu	Hürriyet Partisi

İstanbul	Abdi Nazım Bezmen	Hürriyet Partisi
	Kütfi Kırdar	Demokrat Parti
	Mükerrem Sarol	Demokrat Parti
İzmir	Cihat Baban	Hürriyet Partisi
	Behçet Uz	Demokrat Parti
	Ekrem Hayri Üstündağ	Hürriyet Partisi
Kastamonu	Ziya Termen	Hürriyet Partisi
Kırşehir	Osman Alişiroğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
Kocaeli	Ekrem Alican	Hürriyet Partisi
	Turan Güneş	Hürriyet Partisi
Konya	Ziyad Ebüzziya	Hürriyet Partisi
Manisa	Yunus Muammer Alakant	Hürriyet Partisi
	Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu	Hürriyet Partisi
Muş	Gıyasettin Emre	Demokrat Parti
Niğde	Sadettin Ertur	Demokrat Parti
Seyhan	Cavit Oral	Demokrat Parti
	İsmet Uslu	Demokrat Parti
Sinop	Server Somuncuoğlu	Demokrat Parti
Tekirdağ	İsmail Hakkı Akyüz	Hürriyet Partisi
Tokat	Hasan Kangal	Hürriyet Partisi
Trabzon	Emrullah Nütku	Hürriyet Partisi
Urfa	Feridun Ergin	Hürriyet Partisi
	Muzaffer Timur	Hürriyet Partisi
Zonguldak	Hüseyin Balık	Cumhuriyet Halk Partisi
	Cemal Kıpçak	Hürriyet Partisi

Siyasî Partilerden Ayrılarak Bağımsız Olan Milletvekilleri (47 Kişi)		
Ağrı	Kasım Küfrevi	DP'den çekilmiştir
Bilecik	İsmail Selçuk Çakıroğlu	DP'den çıkarılmıştır
Ankara	Muhlis Bayramoğlu	DP'den çekilmiştir
	Muhlis Ete	DP'den çekilmiştir
	Şeref Kâmil Mengü	DP'den çekilmiştir
Antalya	Asım Okur	DP'den çekilmiştir
Balıkesir	Enver Güreli	DP'den çıkarılmıştır
Bolu	Fahri Belen	DP'den çekilmiştir
Burdur	Fethi Çelikbaş	DP'den çekilmiştir
	Behçet Kayaalp	DP'den çıkarılmıştır
Bursa	Raif Aybar	DP'den çekilmiştir
	Sabahattin Çıracıoğlu	DP'den çıkarılmıştır
	İbrahim Öktem	DP'den çekilmiştir
Çankırı	Celâl Boynuk	DP'den çekilmiştir
Çanakkale	Safaettin Karanakçı	DP'den çıkarılmıştır
Diyarbakır	Yusuf Azizoğlu	DP'den çekilmiştir
	Mustafa Ekinci	DP'den çekilmiştir
	Ragıp Karaosmanoğlu	DP'den çıkarılmıştır
Edirne	Cemal Köprülü	DP'den çıkarılmıştır
Elâzığ	Suphi Ergene	DP'den çekilmiştir
	Selâhattin Toker	DP'den çıkarılmıştır
Erzurum	Hâmid Şevket İnce	DP'den çıkarılmıştır
Gümüşhane	Ekrem Ocaklı	DP'den çekilmiştir
Hatay	Şekib İnal	DP'den çıkarılmıştır
Isparta	İrfan Aksu	DP'den çekilmiştir

İstanbul	Nazım Bezmen	DP'den çekilmiştir
	Fuat Köprülü	DP'den çekilmiştir
	Mükerrem Sarol	DP'den çıkarılmıştır (Geçici olarak)
İzmir	Ekrem Hayri Üstündağ	DP'den çıkarılmıştır
	Cihat Baban	DP'den çekilmiştir
Kastamonu	Ziya Termen	DP'den çıkarılmıştır
Kocaeli	Ekrem Alican	DP'den çekilmiştir
	Turan Güneş	DP'den çekilmiştir
Konya	Muammer Obuz	DP'den çekilmiştir
	Ziyad Ebüzziya	DP'den çıkarılmıştır
	Rüştü Özal	DP'den çekilmiştir
Manisa	Yunus Muammer Alakant	DP'den çekilmiştir
Manisa	Yunus Muammer Alakant	DP'den çekilmiştir
	F. Lütfi Karaosmanoğlu	DP'den çıkarılmıştır
Seyhan	İsmet Uslu	DP'den çıkarılmıştır
Tekirdağ	İsmail Hakkı Akyüz	DP'den çıkarılmıştır
Tokat	Hasan Kangal	DP'den çekilmiştir
Trabzon	Emrullah Nutku	DP'den çekilmiştir
Urfa	Feridun Ergin	DP'den çıkarılmıştır
	Muzaffer Timur	DP'den çıkarılmıştır
Zonguldak	Hüseyin Balık	DP'den çıkarılmıştır
	Cemal Kıpçak	DP'den çıkarılmıştır

Siyasî Partilerden Ayrılarak Bağımsız Kalan Milletvekilleri (8 Kişi)		
Ağrı	Kasım Küfrevi	DP'den çekilmiştir
Bolu	Fahri Belen	DP'den çekilmiştir
Çankırı	Celâl Boynuk	DP'den çekilmiştir
Erzurum	Hâmid Şevket İnce	DP'den çıkarılmıştır
İstanbul	Fuat Köprülü	DP'den çekilmiştir
Konya	Muammer Obuz	DP'den çekilmiştir
	Rüştü Özal	DP'den çekilmiştir

C. X. DÖNEM (1954 – 1957) STATÜ DEĞİŞTİREN MİLLETVEKİLLERİ

X. Dönem (1954 – 1957 Statü Değiştiren^(*) Milletvekilleri (55 Kişi)					
(Partiden partiye / Partiden Bağımsız / Bağımsızdan partiye geçenler)					
		Seçildiği Parti	Hareketler		
			I	II	III
Ağrı	Kasım Küfrevi	DP	BAĞ.	-	-
Ankara	Muhlis Bayramoğlu	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	Muhlis Ete	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	Şeref Kâmil Mengü	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Antalya	Asım Okur	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Balıkesir	Enver Güreli	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Bilecik	İsmail Selçuk Çakıroğlu	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Bingöl	Ekrem Yıldız	BAĞ.	DP	-	-
Bolu	Fahri Belen	DP	BAĞ.	-	-
Burdur	Fethi Çelikbaş	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	Behçet Kayaalp	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Bursa	Raif Aybar	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	Sabahattin Çıracıoğlu	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	İbrahim Öktem	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Çanakkale	Safaeddin Karanakçı	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Çankırı	Celal Boynuk	DP	BAĞ.	-	-
Diyarbakır	Yusuf Azizoğlu	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	Mustafa Ekinci	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	Ragıp Karaosmanoğlu	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	İhsan Hamit Tiğrel	BAĞ.	Hür. P.	-	-
Edirne	Cemal Köprülü	DP	BAĞ.	Hür. P.	-

Elâzığ	Suphi Ergene	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	Selahattin Toker	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Erzurum	Hamit Şevket İnce	DP	BAĞ.	-	-
Gümüşhane	Ekrem Ocaklı	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Hatay	Şekip İnal	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Isparta	İrfan Aksu	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
İstanbul	Fuat Köprülü	DP	BAĞ.	-	-
	Abdi Nazım Bezmen	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	Lütfi Kırdar	BAĞ.	DP	-	-
	Mükerrem Sarol	DP	BAĞ.	DP	-
İzmir	Cihat Baban	DP	Hür. P.	DP	-
	Behçet Uz	BAĞ.	DP	-	-
	Ekrem Hayri Üstündağ	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Kastamonu	Ziya Termen	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Kırşehir	Osman Alişiroğlu	CMP	BAĞ.	CHP	-
Kocaeli	Ekrem Alican	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	Turan Güneş	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Konya	Ziyad Ebüzziya	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	Muammer Obuz	DP	BAĞ.	-	-
	Rüştü Özal	DP	BAĞ.	-	-
Manisa	Y. Muammer Alakant	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	F. Lütfi Karaosmanoğlu	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Muş	Gıyasettin Emre	BAĞ.	DP	-	-
Niğde	Sadettin Ertur	BAĞ.	DP	-	-
Seyhan	Cavit Oral	BAĞ.	DP	-	-
	İsmet Uslu	DP	BAĞ.	DP	-
Sinop	Server Somuncuoğlu	CHP	BAĞ.	DP	-

Tekirdağ	İsmail Hakkı Akyüz	DP	BAĞ.	Hür. P.	BAĞ.
Tokat	Hasan Kangal	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Trabzon	Emrullah Nutku	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
Urfa	Feridun Ergin	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
	Muzaffer Timur	DP	BAĞ.	Hür. P.	BAĞ.
Zonguldak	Hüseyin Balık	DP	BAĞ.	CHP	-
	Cemal Kıpçak	DP	BAĞ.	Hür. P.	-
<p>→ I. Hareket : 14 kişi → II. Hareket : 39 kişi → III. Hareket : 2 kişi → Statü Değiştiren Mv. Sayısı : 55 kişi</p>					